# AZƏRBAYCAN RESPUBLİKASININ AUDİTORLAR PALATASI

# « AZ MÜRƏKKƏB MÜƏSSİSƏLƏR ÜÇÜN AUDİTİN APARILMASI ÜZRƏ METODİKİ VƏSAİT»


***İcraçılar:***

*Auditin təşkili və hesabatlılıq idarəsinin rəisi* — *Vasif Cavadov*

*Auditin təşkili və hesabatlılıq idarəsinin rəis müavini-şöbə müdiri* — *Nigar İsmayılova*

*Haqsız rəqabətə qarşı mübarizə və beynəlxalq mübarizə idarəsinin rəis müavini-şöbə müdiri* — *Afiqə Bayramova*

*Auditin təşkili və hesabatlılıq idarəsinin baş mütəxəssisi* — *Murad Hacıyev*



**BAKI – 2026**

**M Ü N D Ə R İ C A T**

**İxtisarlar və onların izahı .....3**

**İzahedici şərhlər .....4-6**

**I. Giriş .....6-7**

**II. Beynəlxalq təcrübədə sadələşdirilmiş audit modelləri .....8**

**III. Konseptual Çərçivə və Standartlar.....8-13**

**IV. Tapşırığın qəbulu və davam etdirilmə.....13-15**

**V. Planlaşdırma və əhəmiyyətlilik .....15-17**

**VI. Risklərin aşkar edilməsi və qiymətləndirilməsi .....18**

**VII. Risklərin cavab tədbirləri və audit prosedeurları .....18-21**

**VIII. Yekunlaşdırma, hesabatlılıq və kommunikasiya.....21-23**

**IX. Yekun.....24-26**

**X. Əlavələr (1 saziş, 2 təqdimat, 3 rəy nümunəsi, 4 məsuliyyətlər, 5 AMM sorğu vərəqəsi, 6 plan və risk matrisi).....26-34**

**XI. Ədəbiyyat siyahısı..... 35-356**

## İxtisarlar və onların izahı

- **AMM (LCE)** – Az Mürəkkəb Müəssisələr (Less Complex Entities)
- **BAS (ISA)** – Beynəlxalq Audit Standartları (International Standards on Auditing)
- **IAASB** – International Auditing and Assurance Standards Board (Beynəlxalq Audit və Təsdiqləmə Standartları Şurası)
- **BMF (IFAC)** – Beynəlxalq Mühasiblər Federasiyası (International Federation of Accountants)
- **IESBA** – International Ethics Standards Board for Accountants (Mühasiblər üçün Beynəlxalq Etika Standartları Şurası)
- **İNQ (KGK)** – Türkiyə İctimai Nəzarət, Mühasibatlıq və Audit Standartları Qurumu (Kamu Gözetimi, Muhasebe ve Denetim Standartları Kurumu)
- **KMHS (KÜMİ)** – Kiçik və Mikro Müəssisələr üçün Maliyyə Hesabatlığı Standartı (Küçük ve Mikro İşletmeler için Finansal Raporlama Standardı)
- **SME / SMP** – Small and Medium-Sized Enterprises / Small and Medium Practices (Kiçik və Orta Müəssisələr / Kiçik və Orta Audit-Uçot Praktikaları)
- **TÜRMOB** – Türkiye Serbest Muhasebeci Mali Müşavirler ve Yeminli Mali Müşavirler Odaları Birliği (Türkiyə Sərbəst Mühasib Maliyyə Müşavirləri və Andlı Maliyyə Müşavirləri Palataları Birliyi)
- **AZN** – Azerbaijan Manat (Azərbaycan Manatı)
- **İT** – Information Technology (İnformasiya Texnologiyaları)

## İzahedici Şərhlər

### 1. Vəsaitin məqsədi və hazırlanma əsası

Metodik vəsait Auditorlar Palatasının 2026-cı il üzrə İş planının 1.1.7-ci bəndinin

icrası məqsədilə hazırlanmışdır. Vəsaitin əsasını Beynəlxalq Audit və Təsdiqləmə Standartları Şurasının (IAASB) 2023-cü ilin dekabrında nəşr etdiyi "Az mürəkkəb müəssisələrin maliyyə hesabatlarının auditi üzrə Beynəlxalq Audit Standartı" (AMM üçün BAS) təşkil edir. Standart 15 dekabr 2025-ci il və ondan sonra başlayan dövrlərin auditləri üçün qüvvədədir.

Vəsaitin məqsədi auditorlara AMM üçün BAS-ın tələblərini yerli şəraitə uyğun, sadə və tətbiq oluna bilən formada çatdırmaqdır. Əsas ideya auditin keyfiyyətini azaltmadan, prosedurların və sənədləşmənin həcmini müəssisənin real mürəkkəblik səviyyəsinə uyğunlaşdırmaqdır.

## 2. Vəsaitin hüquqi statusu

Vəsait tövsiyə xarakteri daşıyır və normativ-hüquqi akt deyil. O, AMM üçün BAS-ı əvəz etmir, standartın tələblərini izah edir və onların tətbiqinə dair praktiki alətlər təqdim edir. Auditorun qanunvericilikdən və Auditorlar Palatasının qərarlarından irəli gələn öhdəlikləri qüvvədə qalır. Vəsaitdə "Metodik tövsiyə" kimi qeyd olunan bloklar müəlliflərin təklifləridir və standartın birbaşa tələbi sayılmır.

## 3. Vəsaitdən kimlər istifadə etməlidir

Vəsait ilk növbədə aşağıdakı şəxslər üçün nəzərdə tutulmuşdur:

1. **Auditor təşkilatları və sərbəst auditorlar:** az mürəkkəb müəssisələrin auditini planlaşdırarkən, icra edərkən və rəy hazırlayarkən praktiki rəhbər kimi.
2. **Auditor təşkilatlarında keyfiyyətə nəzarətə cavabdeh şəxslər:** AMM auditlərinin şirkət daxilində vahid qaydada aparılmasını təmin etmək üçün.
3. **Daxili auditorlar və mühasiblər:** kiçik müəssisələrdə risklərin və nəzarət mühitinin necə qiymətləndirildiyini anlamaq və auditə hazırlıq üçün.
4. **Tələbələr və gənc mütəxəssislər:** audit metodologiyasının kiçik biznes mühitində tətbiqini öyrənmək üçün.

## 4. Vəsait hansı müəssisələrin auditinə tətbiq olunur

AMM üçün BAS yalnız az mürəkkəb müəssisələrin auditində istifadə edilə bilər. Müəssisənin kiçik olması bunun üçün kifayət deyil. Auditor hər tapşırıq üzrə üç pilləli yoxlama aparır:

1. **Qadağan olunmuş qurumlar:** ictimai əhəmiyyətli qurumlar (banklar, sığorta şirkətləri, investisiya fondları və s.) ölçüsündən asılı olmayaraq bu standartla audit edilə bilməz.
2. **Kəmiyyət meyarları:** müəssisə yurisdiksiyada müəyyən edilmiş hədlər (gəlir, aktivlər, işçi sayı) daxilində olmalıdır.
3. **Keyfiyyət meyarları:** sadə təşkilati struktur, az sayda gəlir mənbəyi, sadə İT mühiti və mürəkkəb uçot təxminlərinin olmaması.

Bu yoxlamanın nəticəsi vəsaitin Əlavə 4-dəki sorğu vərəqəsində sənədləşdirilir. Hər hansı meyar üzrə qeyri-müəyyənlik qalarsa, standart tətbiq edilmir və audit tam həcmli Beynəlxalq Audit Standartları əsasında aparılır.

## 5. Vəsaitin strukturu

| Bölmə | Məzmun |
|---|---|
| **Anlayışlar və Giriş** | Əsas terminlər, AMM anlayışı, vəsaitin hədəf auditoriyası |
| **Beynəlxalq təcrübə** | Türkiyə, Fransa və Skandinaviya ölkələrində sadələşdirilmiş audit modelləri |
| **Konseptual çərçivə** | Standartın quruluşu, tətbiq dairəsi, etik normalar, keyfiyyətin idarə edilməsi, audit sübutu və peşəkar mühakimə |
| **Tapşırığın qəbulu** | Müştərinin qəbulu, AMM uyğunluq testi, tapşırığın şərtləri |
| **Planlaşdırma və əhəmiyyətlilik** | Auditin strategiyası, əhəmiyyətliliyin müəyyən edilməsi, yazılı təqdimatlar |

| | |
|---|---|
| **Risklər və audit prosedurları** | Risklərin qiymətləndirilməsi, nəzarət mühiti, kassa, ehtiyatlar, borclar və gəlirlər üzrə prosedurlar |
| **Yekunlaşdırma və hesabat** | Təhriflərin qiymətləndirilməsi, rəyin növləri, auditor hesabatının nümunəsi |
| **Əlavələr** | Məktub-saziş (1), təqdimat məktubu (2), auditorun məsuliyyətlərinin təsviri (3), AMM sorğu vərəqəsi (4), audit planı və risk matrisi (5) |

## 6. Vəsaitin praktiki tətbiqi

Vəsait auditin bütün mərhələlərini əhatə edir və auditor onu aşağıdakı ardıcıllıqla istifadə edə bilər:

1. **Tapşırığın qəbulu:** müştəri qəbul edilməzdən əvvəl Əlavə 4-dəki sorğu vərəqəsi doldurulur və AMM üçün BAS-ın tətbiq oluna bilməsi müəyyən edilir. Müstəqillik və etik tələblər yoxlanılır.
2. **Tapşırığın şərtləri:** Əlavə 1-dəki nümunə əsasında məktub-saziş bağlanır. Sazişdə auditin AMM üçün BAS əsasında aparılacağı açıq göstərilir.
3. **Planlaşdırma:** Əlavə 5-dəki forma əsasında əhəmiyyətlilik müəyyən edilir, əsas risklər və onlara cavab prosedurları planlaşdırılır.
4. **Audit prosedurları:** az mürəkkəb müəssisələrdə daxili nəzarət adətən zəif olduğundan, əsas diqqət birbaşa rəqəmlərin yoxlanılmasına yönəldilir: kassa sayımı, bank təsdiqləri, inventarizasiyada iştirak, kəsmə testləri və analitik prosedurlar.
5. **Yazılı təqdimatlar:** audit başa çatarkən rəhbərlikdən Əlavə 2-dəki nümunəyə uyğun təqdimat məktubu alınır.
6. **Hesabat:** auditor rəyi vəsaitdəki nümunə əsasında hazırlanır. Rəydə auditin məhz AMM üçün BAS əsasında aparıldığı göstərilir, auditorun məsuliyyətlərinin təsviri (Əlavə 3) hesabata əlavə olunur.
7. **Rəhbərliklə kommunikasiya:** aşkar edilmiş daxili nəzarət çatışmazlıqları rəhbərliyə yazılı şəkildə təqdim olunur.

Əlavələrdəki formalar məcburi deyil və hər tapşırığın xüsusiyyətlərinə uyğun dəyişdirilə bilər.

## 7. Tətbiqdə nəzərə alınmalı əsas məqamlar

1. **Keyfiyyət azalmır:** AMM üçün BAS əsasında aparılan audit də tam həcmli standartlar üzrə aparılan audit kimi ağlabatan əminlik verir. Sadələşən prosedurun forması və sənədləşmənin həcmidir, auditorun məsuliyyəti deyil.
2. **Keyfiyyətin idarə edilməsi ilkin şərtdir:** standart yalnız 1 saylı BKİS-ə və ya ona bərabər milli tələblərə uyğun keyfiyyət sistemi olan auditor təşkilatları üçün nəzərdə tutulub.
3. **Standartlar qarışdırılmır:** auditor eyni tapşırıqda AMM üçün BAS ilə tam həcmli BAS-ları birlikdə tətbiq edə bilməz.
4. **Şifahi izahat kifayət deyil:** rəhbərliyin izahatları sənədlərlə (bank çıxarışları, e-qaimələr, üzləşmə aktları və s.) təsdiqlənməlidir.
5. **Əsas risk rəhbərlikdədir:** az mürəkkəb müəssisələrdə ən böyük risk rəhbərliyin nəzarətdən yan keçməsi və vəzifələrin bölünməməsidir. Auditin diqqəti bu sahələrə yönəldilməlidir.

## 8. Gözlənilən nəticələr

Vəsaitin tətbiqi aşağıdakılara imkan verəcək:

- kiçik və orta sahibkarlıq subyektlərinin auditində vaxt və xərc səmərəliliyinin artırılması;
- AMM auditlərinin auditor təşkilatları arasında vahid metodologiya ilə aparılması;

- banklar, investorlar və digər istifadəçilər üçün kiçik müəssisələrin maliyyə hesabatlarına etimadın artırılması;
- Azərbaycan audit təcrübəsinin beynəlxalq standartlardakı son dəyişikliklərə uyğunlaşdırılması.

Vəsait standartın tətbiqi təcrübəsi, IAASB-nin sonrakı izahları və milli qanunvericilikdəki dəyişikliklər nəzərə alınmaqla mütəmadi olaraq yenilənəcək.

## I. Giriş

2023-cü ilin dekabr ayında Beynəlxalq Audit və Təsdiqləmə Standartları Şurası (IAASB) Az Mürəkkəb Müəssisələrin Maliyyə Hesabatlarının Auditinə dair Beynəlxalq Standartı nəşr olunub və "AMM üçün BAS" (ISA for LCE) kimi tanınır. "AMM üçün BAS" xüsusi olaraq daha kiçik və daha az mürəkkəb müəssisələr və təşkilatlar üçün nəzərdə tutulmuş müstəqil qlobal audit standartıdır. Beynəlxalq Audit Standartları (BAS) əsasında qurulmuş, bu standartdan istifadə etməklə həyata keçirilən auditlər uyğun auditlər üçün eyni səviyyədə təminat təmin edir.

Standart onu qəbul edən və ya istifadəsinə icazə verən yurisdiksiyalar üçün 15 dekabr 2025-ci il və ya ondan sonra başlayan auditlər üçün qüvvədədir.

Bu standart AMM-in maliyyə hesabatlarının auditinin xüsusiyyətini və şəraitlərini əks etdirmək və keyfiyyətli audit tapşırığının ardıcıl icrasını təmin etmək üçün hazırlanmışdır. Bu standart 1 saylı Beynəlxalq Keyfiyyətin İdarə Edilməsi Standartının (BKİS)[1] və ya ən azı o qədər sərt olan milli tələblərə tabe olması şərtinə əsaslanır. Keyfiyyətli audit tapşırığı üçün tapşırıq peşəkar standartlara və qüvvədə olan qanun və qaydaların tələblərinə uyğun olaraq planlaşdırılır, yerinə yetirilir və tapşırıq barədə hesabat verilir. Bu standartın məqsədinə nail olmaq üçün peşəkar mühakimə yürüdülməlidir.

Bu metodik vəsaitin hazırlanmasında əsas məqsəd, "Az mürəkkəb müəssisələr"in (LCE) auditi zamanı keyfiyyəti azaltmadan, proseslərin səmərəliliyini artırmaqdır. Vəsait, BKİS tərəfindən qəbul edilmiş yeni "AMM üçün BAS" standartının (az mürəkkəb müəssisələrin sadə quruluşuna uyğun olaraq lazımsız sənədləşmə və mürəkkəb prosedurları ixtisar edən, lakin auditin keyfiyyətini və beynəlxalq etibarlılığını tam qoruyan xüsusi, sadələşdirilmiş audit standartı) tələblərini yerli bazarın xüsusiyyətlərinə uyğunlaşdıraraq, auditorlara aşağıdakı istiqamətlərdə kömək edir:

- Sənədləşmə yükünü optimallaşdırmaqla auditin xərc və vaxt səmərəliliyini artırmaq.

[1] 1 saylı Beynəlxalq Keyfiyyətin İdarə Edilməsi Standartı (BKİS) 1, *"Maliyyə hesabatlarının auditini və ya təhlilini, yaxud digər təsdiqləmə və ya əlaqəli xidmətlər üzrə tapşırıqları yerinə yetirən şirkətlər üçün keyfiyyətin idarə edilməsi"*

- Audit prosedurlarının müəssisənin ölçüsünə və risk səviyyəsinə mütənasibliyini təmin etmək.
- Müvafiq etik normalar və şirkət səviyyəsində keyfiyyətin idarə edilməsini təmin etmək.

### Az mürəkkəb müəssisə (LCE) anlayışı və xüsusiyyətləri

"Az mürəkkəb müəssisə" termini sadəcə müəssisənin kiçik ölçülü olması ilə məhdudlaşmır. Bu, müəssisənin fəaliyyət xarakterini, təşkilati strukturunu və idarəetmə modelini əhatə edən keyfiyyət göstəricisidir.

AMM-lərin əsas xüsusiyyətləri:

- **İdarəetmənin sadəliyi:** Çox vaxt mülkiyyətçi və idarəedici eyni şəxs olur, bu da məlumat axınını sürətləndirir, lakin nəzarət risklərini artırır.
- **Əməliyyatların xarakteri:** Biznes əməliyyatları standartdır, mürəkkəb törəmə müəssisələr və ya qlobal şəbəkələrdən asılılıq minimumdur.
- **Maliyyə hesabatlığı:** Hesabatlar adətən sadə struktura malikdir və mürəkkəb uçot təxminləri tələb etmir.

Azərbaycan iqtisadiyyatında fəaliyyət göstərən mikro və kiçik sahibkarlıq subyektlərinin böyük əksəriyyəti məhz bu kateqoriyaya daxildir. Onların şəffaf auditi həm bank krediti əldə etmək, həm də investisiya cəlbediciliyini artırmaq üçün həyati əhəmiyyət kəsb edir.

### Vəsaitin hədəf kütləsi və tətbiq sahəsi

Bu vəsait aşağıdakı tərəflər üçün nəzərdə tutulmuşdur:

- **Auditorlar və auditor təşkilatları:** AMM-lərin auditini planlaşdırarkən və icra edərkən praktik rəhbər tutmaq üçün.
- **Daxili Auditorlar:** Kiçik müəssisələrdə risklərin qiymətləndirilməsi mexanizmlərini anlamaq üçün.
- **Tələbələr və gənc mütəxəssislər:** Audit sənətinin kiçik biznes mühitində tətbiqi xüsusiyyətlərini öyrənmək üçün.

Vəsait boyunca təqdim olunan əlavələr və tövsiyələr həm fərdi auditorlar, həm də böyük audit komandaları tərəfindən adaptasiya edilərək istifadə oluna bilər

## II. Beynəlxalq təcrübədə sadələşdirilmiş audit modelləri

**Metodik təhlil.** Bu bölmə müəlliflərin beynəlxalq təcrübə üzrə müqayisəli təhlilidir; “AMM üçün BAS”-ın birbaşa tələbi deyil və məlumat/istinad məqsədi daşıyır.

Metodik vəsaitin bu hissəsində qlobal arenada sınaqdan keçmiş uğurlu modellərin təhlili təqdim olunur:

- **Türkiyə modeli:** Türkiyənin Kamu Gözetimi Kurumu (KGK) tərəfindən tətbiq edilən KÜMİ (Küçük və Orta İşletmeler üçün Finansal Raporlama Standartı), hesabatlılığı sadələşdirməklə yanaşı, auditorun rəy vermə prosesini də asanlaşdırır. Bizim vəsaitdə bu modelin "təkmilləşdirilmiş yoxlama" elementlərindən istifadə tövsiyə olunur.
- **Fransa modeli:** Fransa kiçik şirkətlər üçün "Audit PME" adlı xüsusi format hazırlayıb. Burada auditorun iş sənədlərinin sayı 30-40% azaldılıb. Fokus nöqtəsi "Riskin idarə olunması" deyil, "Maliyyə hesabatlarının dürüstlüyü"dür.
- **Skandinaviya təcrübəsi:** İsveç və Norveç kimi ölkələrdə "Audit light" anlayışı inkişaf edib. Burada auditor müəssisənin daxili nəzarət sistemini deyil, birbaşa rəqəmlərin doğruluğunu yoxlayır.

## III. Konseptual Çərçivə və Standartlar

**Oxu qeydi.** Bu vəsaitdə adi mətn “AMM üçün BAS” standartının tələblərini və onların izahını təqdim edir. Müəlliflərin praktiki tövsiyələri isə ayrıca, **“Metodik tövsiyə”** başlıqlı rəngli bloklarda verilir və standartın birbaşa tələbi deyil.

### AMM Auditi üzrə beynəlxalq standart (AMM üçün BAS)

Beynəlxalq Audit və Təsdiqləmə Standartları Şurası (IAASB) tərəfindən işlənib hazırlanmış bu standart, audit sahəsində yeni yanaşmaların tətbiqinə zəmin yaradır.. Əvvəllər auditorlar "bir ölçü hamıya uyğundur" prinsipi ilə həm nəhəng holdinqləri, həm də kiçik mağazaları eyni mürəkkəb BAS-larla yoxlamalı idilər.

- **Standartın quruluşu:** "AMM üçün BAS" müstəqil bir standartdır. O, tam həcmli BAS-lardakı 30-dan çox standartın əsas prinsiplərini vahid, məntiqi ardıcıllığa malik bir sənəddə birləşdirir. Bu, auditora fərqli sənədlər arasında "itib-batmadan" prosesi idarə etmək imkanı verir.
- **Səmərəlilik və keyfiyyət balansı:** Standartın məqsədi auditi "yüngülləşdirmək" deyil, "ağıllı fokuslanma" yaratmaqdır. Məsələn, mürəkkəb riyazi modellərlə qiymətləndirilən aktivlər AMM-lərdə olmadığı üçün, standart həmin bölmələri çıxararaq auditorun diqqətini birbaşa əməliyyatların doğruluğuna yönəldir.

**Cədvəl 1. Klassik BAS və AMM üçün BAS-ın müqayisəsi**

| Meyar | Klassik BAS (tam ISA toplusu) | AMM üçün BAS (ISA for LCE) |
|---|---|---|
| **Struktur** | 30-dan çox ayrı standart | Vahid, məntiqi ardıcıl tək sənəd |

| Meyar | Klassik BAS (tam ISA toplusu) | AMM üçün BAS (ISA for LCE) |
|---|---|---|
| **Tətbiq dairəsi** | Bütün müəssisələr (ölçüsündən asılı olmayaraq) | Yalnız az mürəkkəb müəssisələr (İƏQ və mürəkkəb qurumlar istisna) |
| **Sənədləşdirmə həcmi** | Geniş və detallı | Müəssisənin sadəliyinə mütənasib, optimallaşdırılmış |
| **Risk yanaşması** | Tam risk qiymətləndirmə modeli | Sadələşdirilmiş, əsas risklərə fokuslanmış |
| **Qrup auditi** | Ətraflı ayrıca tələblər | Məhdud, yalnız sadə qruplar üçün (10-cu hissə) |
| **Təminat səviyyəsi** | Ağlabatan əminlik | Ağlabatan əminlik (eyni səviyyə) |
| **Qüvvəyəminmə** | Mövcud | 15 dekabr 2025-ci ildən |

## Standartın tətbiq dairəsi və kəmiyyət-keyfiyyət meyarları

Bu standart müəyyən bir yurisdiksiyada maliyyə hesabatlarının auditini tənzimləyən yerli qanun və ya qaydaları əvəz etmir. “AMM üçün BAS” qanun və ya qaydalarda ola bilən auditorun öhdəliklərini əhatə etmir. Bu cür məsuliyyətlər bu standartda müəyyən edilmiş öhdəliklərdən fərqli ola bilər və bütün müvafiq qanun, qayda və ya peşəkar öhdəliklərə riayət olunmasını təmin etmək auditorun məsuliyyətidir. Hər bir müəssisə üçün AMM üçün BAS-ın tətbiqi fərdi qaydada qiymətləndirilməlidir. Auditor "Hə/Yox" qərarını vermək üçün aşağıdakı üç pilləli filtrdən də keçməlidir:

1. **Qadağan olunmuş qurumlar:** Qanunvericiliyə əsasən ictimai əhəmiyyətli qurumlar (məsələn, banklar, investisiya fondları, sığorta şirkətləri, pensiya fondları) ölçüsündən asılı olmayaraq “AMM üçün BAS” ilə audit oluna bilməz. Onlar yüksək ictimai risk daşıyır.
2. **Kəmiyyət meyarları:** Azərbaycan mühitində bu meyarlar İqtisadiyyat Nazirliyi və Vergi Məcəlləsi ilə müəyyən edilmiş Mikro və Kiçik sahibkarlıq hədlərinə (məsələn, işçi sayı < 50 və illik gəlir < 3 mln. AZN) uyğunlaşdırılmalıdır. Məsələn; Avropa Komissiyasının “kiçik müəssisə” anlayışı: Kiçik müəssisə - 50-dən az işçisi olan və illik dövriyyəsi və ya illik balansı cəmi 10 milyon avrodan çox olmayan müəssisədir.
3. **Mürəkkəblik meyarları:** Müəssisə kiçik ola bilər, lakin mürəkkəb əməliyyatlar aparırsa (məsələn, kripto-aktivlər saxlayırsa və ya mürəkkəb İT sistemləri vasitəsilə satış edirsə), o, "az mürəkkəb" kateqoriyasından çıxır.

BATSŞ (IAASB) hesab edir ki, kəmiyyət hədləri müəyyən edilərkən, bu anlayışlar və ya hədlər müvafiq yurisdiksiyada nəzərə alınan, həmin yurisdiksiyanın iqtisadi və digər şəraitlərinə uyğunlaşdırılmış məqsədəuyğun nümunələr ola bilər. Auditor “AMM üçün BAS”-ın istifadə edilməsinin məqsədəuyğun olub-olmadığını müəyyən edərkən, standartda qeyd edilən xüsusi qadağalar və keyfiyyət xüsusiyyətləri ilə yanaşı, yurisdiksiyada müəyyən edilmiş kəmiyyət hədlərini də nəzərə

almalıdır.

**Müvafiq etik normalar və şirkət səviyyəsində keyfiyyətin idarə edilməsi**

1. Auditor maliyyə hesabatlarının audit tapşırıqları üzrə müvafiq etik normalara, o cümlədən müstəqilliklə bağlı tələblərə riayət etməlidir.

Müvafiq etik normalar adətən Mühasiblər üçün Beynəlxalq Etika Standartları Şurasının maliyyə hesabatlarının auditinə dair "Peşəkar Mühasiblərin Beynəlxalq Etika Məcəlləsinin (Beynəlxalq Müstəqillik Standartları ilə birlikdə) (IESBA Məcəlləsi) müddəalarını və daha sərt olan milli tələbləri əhatə edir.

IESBA (MBESŞ) Məcəlləsi aşağıdakılardan ibarət olan etikanın əsas prinsiplərini müəyyən edir:

- Tamlıq;
- Obyektivlik;
- Peşəkar sərişdə və lazımi ehtiyatlılıq;
- Məxfilik; habelə
- Peşəkar davranış.

2. Etikanın təməl prinsipləri peşəkar mühasibdən gözlənilən davranış standartını müəyyən edir. IESBA Məcəlləsi, peşəkar mühasibin təməl prinsiplərinə riayət etməmə ilə bağlı təhlükələri müəyyən edən, qiymətləndirən və aradan qaldırılması üçün tədbir görən zaman tətbiq etməli olduğu yanaşmanı müəyyən edən konseptual çərçivə təqdim edir.

3. Siyasətlər və ya prosedurlar da daxil olmaqla keyfiyyət idarəetmə sistemləri şirkətin məsuliyyətinə aiddir. 1 saylı BKİS (Beynəlxalq Keyfiyyətin İdarə Edilməsi Standartları), audit aparan bütün şirkətlərə aiddir. 1 saylı BKİS-ə uyğun olaraq müəyyən edilmiş şirkətin siyasət və ya prosedurlarına əsasən tapşırığın keyfiyyətinin təhlili tələb olunduğu halda, 2 saylı BKİS[2] tətbiq edilir. 2 saylı BKİS tapşırığın keyfiyyəti üzrə müşahidəçi-ekspertin təyin edilməsi və uyğunluğu, tapşırığın keyfiyyətinin təhlilinin icrası və sənədləşdirilməsi ilə bağlı məsələləri əhatə edir.

4."AMM üçün BAS"-dan istifadə etməklə maliyyə hesabatlarının auditini apararkən auditorun ümumi məqsədləri bunlardır:

- Auditorun maliyyə hesabatlarının bütün əhəmiyyətli aspektlər baxımından maliyyə hesabatlarının tətbiq olunan çərçivələrinə uyğun hazırlanıb-hazırlanmamasına dair rəy bildirməsi üçün maliyyə hesabatlarının bütövlükdə dələduzluq və ya səhv

nəticəsində əhəmiyyətli təhriflərdən azad olub-olmaması barədə ağlabatan əminlik əldə etmək; habelə

- Maliyyə hesabatları haqqında hesabat vermək və auditorun nəticələrinə uyğun olaraq bu standartın tələb etdiyi şəkildə məlumat vermək.

Auditor bu standartın məqsədlərini başa düşmək və tələblərini düzgün tətbiq etmək üçün onun bütün mətnini başa düşməlidir.

Ümumi məqsədlərə nail olmaq üçün auditor auditi planlaşdıran və həyata keçirən zaman müvafiq hissələrdə qeyd olunan məqsədlərdən istifadə etməlidir:

- Məqsədə nail olmaq üçün müvafiq hissədə tələb olunanlarla yanaşı hər hansı audit prosedurlarının zəruri olub-olmadığını müəyyən etməli; və
- Yetərli müvafiq audit sübutlarının əldə edilib-edilmədiyini müəyyən etməlidir.

5. Auditordan, auditorun ümumi məqsədləri kontekstində yetərli müvafiq audit sübutlarının əldə edilib-edilmədiyini müəyyən etmək üçün məqsədlərdən istifadə etmək tələb olunur. Əgər nəticədə auditor audit sübutlarının yetərli və müvafiq olmadığı qənaətinə gələrsə, o zaman auditor aşağıdakı yanaşmalardan birini və ya bir neçəsini tətbiq edə bilər:

- Digər hissələrdə qeyd edilən tələblərə riayət etmə nəticəsində əlavə müvafiq audit sübutlarının əldə edilib-edilmədiyini müəyyən etmək;
- Bir və ya bir neçə tələbin tətbiqində yerinə yetirilən işi genişləndirmək; yaxud
- Həmin şəraitdə auditorun zəruri hesab etdiyi digər prosedurları yerinə yetirmək.

**Audit sübutlarının toplanması və "peşəkar mühakimə"**

AMM auditində sənədlər az, şifahi izahatlar isə çox olur. Lakin auditor yadda saxlamalıdır ki, şifahi izahat təkbaşına kifayət edən audit sübutu deyil.

- Audit prosedurlarını elə hazırlama və həyata keçirməlidir ki, auditor öz rəyini əsaslandırmaq üçün ağlabatan nəticələr çıxara bilsin və yetərli müvafiq audit sübutları əldə edə bilsin; habelə
- Auditor hesabatı üçün əsasların yetərli və müvafiq uçotunu təmin edən və auditin “AMM üçün BAS”-a və müvafiq qanun və ya qaydalara uyğun olaraq planlaşdırılıb aparıldığını sübut edən sənədləri hazırlamaq.

**Yetərli müvafiq audit sübutları:**

Auditor, audit riskini məqbul səviyyədə aşağı salmaq üçün yetərli müvafiq audit sübutu əldə etməlidir ki, düzgün nəticələr çıxararaq öz rəyini əsaslandıra bilsin.

Auditor yetərli müvafiq audit sübutlarını əldə etmək məqsədilə yaranmış şəraitə uyğun olan audit prosedurlarını hazırlamalı və həyata keçirməlidir.

Audit sübutlarının əldə edilməsi üçün audit prosedurlarına sorğu ilə yanaşı yoxlama, müşahidə, təsdiqləmə, yenidən hesablama, təkrar icra və analitik prosedurları (çox vaxt bir neçəsi birlikdə) daxil ola bilər. Sorğu vacib audit sübutu təmin edə və hətta təhrif sübutu yarada bilsə də, tək sorğu, bir qayda olaraq, nə təsdiqləmə səviyyəsində əhəmiyyətli təhrifin olmamasına, nə də nəzarət vasitələrinin effektivliyinə dair yetərli audit sübutu təmin etmir.

*Audit sübutları kumulyativ xarakter daşıyır və ilk növbədə audit zamanı həyata keçirilən audit prosedurlarından əldə edilir, lakin digər mənbələrdən alınan məlumatları da əhatə edə bilər, məsələn:*

- *Əvvəlki auditlər (auditorun heç bir dəyişikliyin olmadığını təsdiq etməsi şərti ilə);*
- *Müştəri üçün yerinə yetirilən digər tapşırıqlar; habelə*
- *Şirkətin qəbul və davamlılıq üzrə keyfiyyətin idarə edilməsi prosedurları.*

Müəssisənin hazırladığı məlumatlardan istifadə edərkən, auditor həmin məlumatların auditorun məqsədləri üçün o cümlədən şəraitlərdən asılı olaraq, aşağıdakı məqsədlər üçün kifayət qədər etibarlı olduğunu qiymətləndirməlidir:

- Məlumatların dəqiqliyi və tamlığına dair sübutların əldə edilməsi; habelə
- Məlumatların auditorun məqsədləri üçün kifayət qədər aydın və təfərrüatlı olmasının qiymətləndirilməsi.

Tələb olunan məsələlər haqqında məlumat şifahi şəkildə verildiyi hallarda, auditor onları, həmçinin nə vaxt və kimə bildirildiyini auditin sənədləşdirilməsinə daxil etməlidir.

- Məsələlər haqqında məlumat yazılı şəkildə verildiyi hallarda, auditor məlumatın surətini auditin sənədləşdirilməsinin bir hissəsi kimi özündə saxlamalıdır. Yazılı məlumatverməyə audit zamanı ortaya çıxan bütün məsələlər daxil edilməməlidir.

**Peşəkar mühakimə:** Auditor, auditin planlaşdırılmasında və həyata keçirilməsində peşəkar mühakimə yürütməlidir.

Peşəkar mühakimə auditin düzgün aparılması üçün vacibdir. Bunun səbəbi odur ki, müvafiq etik normalar və bu standartı şərh etmək, həmçinin audit zamanı tələb olunan əsaslandırılmış qərarlar vermək müvafiq bilik və təcrübəni faktlara və şəraitə tətbiq etmədən mümkün deyil.

Auditordan gözlənilən peşəkar mühakimənin fərqləndirici xüsusiyyəti ondan ibarətdir ki, o, müvafiq təlim keçmiş, biliyi və təcrübəsi ağlabatan mühakimələrin yürüdülməsində lazımi səriştələrə nail olmaq üçün kifayət qədər inkişaf etmiş auditor tərəfindən yürüdülür.

İstənilən konkret iş ilə bağlı peşəkar mühakimə auditora məlum olan faktlar və şərait əsasında yürüdülür.

Audit zamanı ortaya çıxan mühüm məsələlər üzrə nəticəyə gəlmək üçün yürüdülən əhəmiyyətli peşəkar mühakimələr bu standartın 2-ci hissəsində verilən tələblərə uyğun

olaraq sənədləşdirilməlidir.

- **Sübutların çarpaz yoxlanılması:** Rəhbərliyin verdiyi izahat mütləq kənar sənədlərlə (məsələn, bazar qiymətləri, bank çıxarışları və ya gömrük bəyannamələri) dəstəklənməlidir.
- **Peşəkar inamsızlıq:** Auditor hər bir sənədə kor-koranə inanmamalı, kiçik biznes mühitində sənədlərin saxtalaşdırılması riskinin hər zaman mövcud olduğunu rəhbər tutmalıdır. Peşəkar inamsızlıq aşağıdakı hallara diqqət yetirilməlidir:

- Əldə edilmiş digər audit sübutları ilə ziddiyyət təşkil edən audit sübutları.
- Audit sübutu kimi istifadə ediləcək sənədlərin və sorğulara cavabların etibarlılığını şübhə altına alan məlumatlar.
- Dələduzluğun baş vermə ehtimalını bildirən şəraitlər.
- Bu standartda tələb olunanlardan əlavə audit prosedurlarına ehtiyac olduğunu göstərən şəraitlər.

Audit prosedurlarını hazırlayan və həyata keçirən zaman, həmçinin audit sübutlarını qiymətləndirərkən tapşırıq qrupuna peşəkar inamsızlığı tətbiq etməyə mane olan təzyiqlər yarada bilər.

## IV. Tapşırıqlarının qəbulu və davam etdirilməsi

**Metodik tövsiyə.** Aşağıdakı sualnamə müəlliflərin təklif etdiyi praktiki alətdir; standartın məcburi tələbi deyil və auditor onu öz mülahizəsi ilə uyğunlaşdıra bilər.

**AMM uyğunluq testi:** Auditor müəssisənin mürəkkəblik dərəcəsini ölçmək üçün xüsusi sualnamə hazırlaya bilər. Bu sualnamənin məqsədi müəssisənin fəaliyyətinin, idarəetmə strukturunun və daxili nəzarət sisteminin mürəkkəblik səviyyəsini müəyyən etməkdir. Bura müəssisənin hüquqi strukturu, əməliyyatların növü, xarici bazarlardan asılılığı və mürəkkəb vergi rejimlərinə tabe olub-olmaması daxildir. Bu yanaşma audit planlaşdırılmasının həcmini, audit prosedurlarının dərinliyini və tələb olunan resursları müəyyən etməyə kömək edir.(Cədvə1)

- **Etik tələblərin qiymətləndirilməsi:** Kiçik müəssisələrdə auditor və müştəri arasında yaxın münasibətlər ola bilər. Tapşırıq üzrə tərəfdaş, audit tapşırığının xüsusiyyəti və şəraiti nəzərə alınmaqla, tətbiq olunan müvafiq etik normalar, o cümlədən müstəqilliklə bağlı tələblər haqqında anlayışa malik olmalıdır.
- **Müqavilə:** AMM auditi üçün müqavilə mətnində auditor rəyinin "AMM üçün BAS" əsasında veriləcəyi xüsusi qeyd olunmalıdır ki, tərəflər arasında gözlənti fərqi yaranmasın.

**Cədvəl 2**

| Sahə | Sual |
|---|---|
| Təşkilati struktur | Müəssisənin filialları varmı? |
| Fəaliyyət | Müəssisə bir neçə fəaliyyət istiqaməti üzrə işləyirmi? |
| Maliyyə əməliyyatları | Xarici valyuta ilə əməliyyatlar həyata keçirilirmi? |
| İT sistemləri | Mühasibat uçotu proqram təminatı vasitəsilə aparılırmı? |
| Daxili nəzarət | Yazılı prosedurlar mövcuddurmu? |

- Audit tapşırığının şərtlərinin rəhbərlik və ya müvafiq hallarda, idarəetməyə məsul şəxslərlə razılaşdırılması. Bu prosesə, həmçinin, audit üçün müəyyən ilkin şərtlərin mövcudluğunun müəyyən edilməsi də daxildir.

*Əhatə dairəsi*

Standartın bu hissəsində "AMM üçün BAS"-ın uyğun şəkildə istifadəsi üçün səlahiyyətlər müəyyən edilir. Bu hissədə, AMM-in audit tapşırığının qəbulu və ya davam etdirilməsi prosedurlarının bir hissəsi kimi tapşırıq üzrə tərəfdaşın bu standartdan istifadəsi üzrə öhdəlikləri müəyyən edilir.

Müştəri qəbulu və davamlılığı prosedurları həyata keçirilərkən toplanan məlumat və audit sübutları "AMM üçün BAS"-ın audit tapşırığına uyğun olduğunu müəyyən etmək üçün istifadə olunur və auditin planlaşdırılma mərhələsində, həmçinin riskin müəyyən edilməsi və qiymətləndirilməsi prosesində auditorun prosedurları haqqında məlumat verir.

Bu standart 1 saylı BKİS-in və ya ən azı o qədər sərt olan milli tələblərin şamil olunduğu şirkətlər üçün nəzərdə tutulmuşdur. 1 saylı BKİS-ə uyğun olaraq, şirkət müştərilərin və konkret tapşırıqların qəbulu və davam etdirilməsinə yönəlmiş keyfiyyət məqsədlərini müəyyən etməlidir. Bundan əlavə, 1 saylı BKİS-in tələblərinə riayət etmək üçün şirkətlərdən bu hissəyə aid olan digər məsələləri həll etmək üçün siyasət və ya prosedurlara malik olması tələb edilə bilər.

Audit tapşırığı yalnız o zaman qəbul edilə bilər ki, auditor müstəqillik, peşəkar sərişdə və lazımi ehtiyatlılıq kimi müvafiq etik normalara riayət ediləcəyindən və audit üçün ilkin şərtlərin mövcud olduğundan əmin olsun. Bundan əlavə, auditor audit müştərisi üçün qeyri-təminat xidmətlərinin yerinə yetirilməsini və bu xidmətlərin icazəli olub-olmadığını nəzərə alır.Audit ilkin tapşırıq olduğu halda, bu hissədə həmçinin auditorun ilkin qalıqlar ilə bağlı məsuliyyətləri də müəyyən edilir.

**Audit tapşırığının şərtləri**

1. Auditor, audit tapşırığının şərtlərini rəhbərlik və ya lazım olduqda idarəetməyə məsul şəxslərlə razılaşdırmalıdır.

*Qanun və ya qaydalarda nəzərdə tutulan rəhbərliyin məsuliyyətləri standart üzrə tələb edilənlərlə eyni qüvvəyə malik olduğu halda, auditor onları yazılı razılaşmada təsvir etmək*

*üçün qanun və ya qaydanın mətnindən istifadə edə bilər.*
*Əlavə 1-də məktub-sazişin nümunəsi təqdim edilir.*

2. Təkrar auditdə auditor şəraitin audit tapşırığının şərtlərinə yenidən baxılmasını tələb edib-etməməsini və audit tapşırığının mövcud şərtlərini müəssisəyə xatırlatmağa ehtiyac olub-olmadığını qiymətləndirməlidir.
3. Audit tapşırığının şərtlərinin dəyişdirilməsi üçün ağlabatan əsas olmadıqda, auditor bunu etməyə razılaşmamalıdır.
4. Audit tapşırığını tamamlamazdan əvvəl auditordan audit tapşırığını daha aşağı əminlik səviyyəsi verən tapşırığa dəyişmək tələb olunduğu halda, auditor bunu etmək üçün ağlabatan əsasın olub-olmadığını müəyyən etməlidir.

*Qanun və ya qaydalarda nəzərdə tutulan rəhbərliyin məsuliyyətləri bu standart üzrə tələb edilənlərlə eyni qüvvəyə malik olduğu halda, auditor onları yazılı razılaşmada təsvir etmək üçün qanun və ya qaydanın mətnindən istifadə edə bilər.*

*Audit tapşırığını təhlil və ya əlaqəli xidmətə dəyişdirilməsinə razılıq verməzdən əvvəl, auditor dəyişikliyin hər hansı hüquqi və ya müqavilə üzrə mümkün nəticələrini qiymətləndirməli ola bilər.*

5. Audit tapşırığının şərtləri dəyişdirildiyi halda, auditor və rəhbərlik tapşırığın yeni şərtlərini razılaşdırıb məktub-sazişdə və ya digər uyğun yazılı razılaşma formasında qeyd etməlidirlər.
6. Əgər auditor audit tapşırığının şərtlərinin dəyişdirilməsi ilə razılaşa bilmirsə və rəhbərlik tərəfindən ilkin audit tapşırığını davam etdirməyə icazə verilmirsə, auditor:

(a) Mövcud qanun və ya qaydalara əsasən mümkün olduqda, audit tapşırığından imtina etməlidir; habelə
(b) Müqavilə üzrə və ya başqa şəkildə bu şəraitlər barədə idarəetməyə məsul şəxslər, mülkiyyətçilər və ya tənzimləyici orqanlar kimi digər tərəflərə məruzə etmək öhdəliyinin olub-olmadığını müəyyən etməlidir.

## V. Planlaşdırma və əhəmiyyətlilik

Auditorun auditin planlaşdırılması (o cümlədən tapşırıq qrupunun müzakirəsinin aparılması) zamanı əhəmiyyətlilik anlayışı müəyyən edilir. Əhəmiyyətli təhrif risklərinin aşkar edilməsi və qiymətləndirilməsi və qiymətləndirilmiş əhəmiyyətli təhrif riskləri ilə bağlı cavab tədbirlərinin görülməsi də planlaşdırma ilə əlaqəlidir.

### Planlaşdırma tədbirləri

Planlaşdırma tədbirlərinin xüsusiyyəti, müddəti və həcmi müəssisənin xüsusiyyəti və şəraiti, tapşırıq qrupunun ölçüsü və xüsusiyyəti, tapşırıq qrupu üzvlərinin müəssisə ilə əvvəlki təcrübəsi və audit tapşırığı yerinə yetirilərkən şəraitdə baş verən

dəyişikliklərdən asılı olaraq dəyişir.

Auditin həcminin, vaxtının və istiqamətinin müəyyən edilməsi mürəkkəb və ya vaxt aparan bir proses olmamalıdır. Məsələn, əvvəlki auditdən sonra işçi sənədlərinin təhlili əsasında hazırlanmış və yenicə tamamlanmış auditdə müəyyən edilmiş məsələləri işıqlandıran qısa memorandum, cari dövrdə sahibkar-menecerlə aparılan müzakirələr əsasında yenilənərək, cari audit tapşırığının sənədləşdirilmiş həcmi, müddəti və istiqaməti kimi xidmət edə bilər. Az mürəkkəb müəssisədə olduğu kimi, bir neçə müəyyən edilmiş nəzarət vasitəsinin olması ehtimalı əsasında hazırlanmış standart audit proqramları və ya yoxlama vərəqələrindən, istifadə edilə bilər, o şərtlər ki, onlar auditorun risk qiymətləndirmələri də daxil olmaqla, tapşırığın şəraitinə uyğunlaşdırılsın.

Tapşırıq üzrə tərəfdaş və tapşırıq qrupunun digər əsas üzvləri müəssisənin maliyyə hesabatlarında əhəmiyyətli təhriflərin baş vermə ehtimalını, o cümlədən aşağıdakıları müzakirə etməlidir:

(a) Maliyyə hesabatlarının tətbiq olunan çərçivələrinin müəssisənin fakt və şəraitlərinə şamil olunması.

(b) Müəssisənin maliyyə hesabatlarında dələduzluq nəticəsində əhəmiyyətli təhriflərin baş vermə ehtimalının necə və harada ola biləcəyi, o cümlədən dələduzluğun necə baş verə biləcəyi, habelə dələduzluğun və ya səhvin əlaqəli tərəflərlə münasibətlər və ya əməliyyatlar nəticəsində necə yarana biləcəyi.

Tapşırıq qrupunun müzakirəsi, həmçinin, logistika, əməliyyatlar ilə bağlı və ya digər məsələləri (məsələn, əhəmiyyətli təhrif risklərinin əvvəlki illərlə müqayisədə dəyişə biləcəyi hallar və ya müstəqillik də daxil olmaqla müvafiq etik normalara aid məsələlər), habelə auditin müddət və tələb olunan məlumatvermə kimi digər məsələləri əhatə edə bilər.

**Xüsusi sahələrin planlaşdırılması.**

- **Əlaqəli tərəflər:** Kiçik bizneslərdə sahibkarın digər bizneslərı ilə qarşılıqlı pul köçürmələri tez-tez baş verir. Planlaşdırmada bu əməliyyatların şəffaflığının yoxlanılmasına xüsusi bölmə ayrılmalıdır.
- **Fəaliyyətin davamlılığı:** AMM-lər iqtisadi dalğalanmalara qarşı daha həssasdır. Auditor müəssisənin yaxın 12 ay ərzində fəaliyyətini davam etdirib-etdirməyəcəyini yoxlamaq üçün planlaşdırılan analitik testləri öncədən təyin etməlidir.

**Audit kontekstində əhəmiyyətlilik:** Əhəmiyyətlilik anlayışı auditor tərəfindən həm auditin planlaşdırılmasında, həm də həyata keçirilməsində, aşkar edilmiş təhriflərin auditə təsirinin qiymətləndirilməsində və əgər varsa, düzəliş edilməmiş təhriflərin maliyyə hesabatlarına təsirinin qiymətləndirilməsində və auditor hesabatında rəyin

formalaşdırılmasında tətbiq edilir.

Əhəmiyyətli hesab ediləcək təhriflərə dair auditorun peşəkar mühakiməsi aşağıdakılar üçün əsas yaradır:

- Əhəmiyyətli təhrif risklərini müəyyən etmək və qiymətləndirmək üçün prosedurların xüsusiyyəti, müddəti və həcminin müəyyən edilməsi;
- Əhəmiyyətli təhrif risklərinin aşkar edilməsi və qiymətləndirilməsi; habelə
- Növbəti audit prosedurlarının xüsusiyyəti, müddəti və həcminin müəyyən edilməsi.

Auditin yalnız ayrı-ayrılıqda əhəmiyyətli təhrifləri aşkar etmək üçün planlaşdırılması, ayrı-ayrılıqda əhəmiyyətsiz olan təhriflərin məcmusunun maliyyə hesabatlarında əhəmiyyətli təhriflərə səbəb ola biləcəyini nəzərdən qaçırır və aşkar edilməmiş təhriflərin qalmasını nəzərdə tutmur. Fəaliyyət göstəricilərinin əhəmiyyətliliyi (müəyyən edildiyi kimi, bir və ya bir neçə məbləğdir) elə müəyyən edilir ki, düzəliş edilməmiş və aşkar edilməmiş təhriflər məcmusunun əhəmiyyətlilikdən artıq olması ehtimalını müvafiq dərəcədə aşağı səviyyəyə endirsin.

**Sənədləşdirilmə proseduru:** Auditor auditin sənədləşdirilməsinə auditin həcminin, müddətinin və istiqamətinin, o cümlədən həyata keçiriləcək prosedurların xüsusiyyəti, müddəti və həcminin, audit zamanı edilən əhəmiyyətli dəyişikliklərin təsvirini və bu dəyişikliklərin səbəblərini daxil etməlidir.

- **Sənədləşmənin həcmi:** Sənədləşmə elə aparılmalıdır ki, prosesdə iştirak etməyən başqa bir təcrübəli auditor bu sənədlərə baxdıqda hansı işlərin görüldüyü və rəyin necə alındığı aydın şəkildə anlaşılsın.

Auditor auditin sənədləşdirilməsinə aşağıdakıları daxil etməlidir:

(a) Aşağıdakı məbləğlər və onların müəyyən edilməsində nəzərə alınan amillər (o cümlədən mümkün olan hər hansı düzəlişlər):

(i) Bütövlükdə maliyyə hesabatları üçün əhəmiyyətlilik;
(ii) Müvafiq hallarda, əməliyyatların xüsusi kateqoriyaları, hesab qalıqları və ya açıqlamalar üçün əhəmiyyətlilik səviyyəsi və ya səviyyələri; habelə
(iii) Fəaliyyət göstəricilərinin əhəmiyyətliliyi.

(b) Ondan aşağı olduqda təhriflərin açıq şəkildə əhəmiyyətsiz hesab edildiyi məbləğ.

- **Yazılı təqdimatlar: Yazılı təqdimatlar müəssisənin maliyyə hesabatlarının auditi ilə bağlı auditorun tələb etdiyi zəruri məlumatlardır. Müvafiq olaraq, sorğulara verilən cavablar kimi, yazılı təqdimatlar da audit sübutlarıdır. Bununla belə, yazılı təqdimatlar zəruri audit sübutlarını təqdim etsələr də, onlar özlüyündə əks etdirdikləri hər hansı məsələ haqqında yetərli müvafiq audit sübutu təmin etmirlər. Bundan əlavə, rəhbərliyin etibarlı yazılı təqdimatlar təqdim etməsi faktı rəhbərliyin öz öhdəliklərini yerinə yetirməsinə və ya konkret təsdiqləmələr haqqında auditorun əldə etdiyi digər audit sübutlarının xüsusiyyətinə və ya həcminə təsir göstərmir.(Təqdimat məktubunun nümunəsi ƏLAVƏ 2)**

## VI. Risklərin aşkar edilməsi və qiymətləndirilməsi

Bu bölmədə auditorun prosedurların və əlaqəli fəaliyyətlərin icrası üzrə məsuliyyətinə aid tələblər əks etdirilir.

- İri korporasiyalarda aşağıdan yuxarıya (hər bir xırda prosesdən hesablara doğru) gedilsə də, AMM-lərdə yuxarıdan aşağıya (maliyyə hesabatlarından riskli sahələrə) yanaşma tətbiq edilir. Auditor kiçik müəssisədə ideal daxili nəzarət sisteminin olmadığını (məsələn, kassirin həm də mühasibat yazılışları etdiyini) öncədən qəbul etməlidir. AMM-lərdə rəhbərliyin nəzarət sistemindən yan keçmə riski hər zaman yüksəkdir. Planlaşdırma mərhələsində auditor bu riski necə minimallaşdıracağını (məsələn, gözlənilməz kassa yoxlamaları və ya qeyri-adi jurnalların analizi) müəyyən etməlidir.
- Müəssisə və onun mühiti, maliyyə hesabatlarının tətbiq olunan çərçivələri və müəssisənin daxili nəzarət sistemi haqqında təsəvvür əldə etmək;
- Dələduzluq və ya səhv nəticəsində maliyyə hesabatlarında və təsdiqləmələrdə əhəmiyyətli təhrif risklərini aşkar etmək; habelə
- Tərkib riski qiymətləndirmək və riskə nəzarət etmək.

## VII. Risklərin cavab tədbirləri və audit prosedurları

Müəssisə və onun mühiti, maliyyə hesabatlarının tətbiq olunan çərçivələri və müəssisənin daxili nəzarət sistemi barədə təsəvvürün əldə edilməsi auditora əhəmiyyətli təhrif risklərini aşkar etməyə və qiymətləndirməyə imkan verir. Auditor tərəfindən risklərin aşkar edilməsi və qiymətləndirilməsi prosesi təkrarlanan və dinamik prosesdir. Auditor müvafiq əsas yaradan audit sübutlarını əldə etmək üçün prosedurları hazırlamalı və həyata keçirməlidir. Məsələn:

- Maliyyə hesabatı və təsdiqləmə səviyyələrində dələduzluq və ya səhv nəticəsində baş vermiş əhəmiyyətli təhrif risklərinin müəyyən edilməsi və qiymətləndirilməsi; habelə
- Əlavə audit prosedurlarının hazrılanması.

Əhəmiyyətli təhrif risklərini aşkar etmək və qiymətləndirmək, habelə əlavə audit prosedurlarını tərtib etmək üçün audit sübutları əldə edərkən auditor aşağıdakı mənbələrdən əldə edilən məlumatları nəzərə almalıdır:

- Qəbul və ya davamlılıq prosedurları; habelə
- Müvafiq olduqda, tapşırıq üzrə tərəfdaşın müəssisə üçün yerinə yetirdiyi digər tapşırıqlar.

Az mürəkkəb, xüsusən də sahibkar tərəfindən idarə olunan bəzi müəssisələrdə strukturlaşdırılmış proseslər və sistemlər müəyyən edilməyə bilər və ya sənədləşdirilməsi məhdud olan və ya həyata keçirilməsində ardıcıllıq olmayan proseslər və ya sistemlər müəyyən edilə bilər. Bu cür sistemlər və proseslər rəsmi olmadıqda

belə,( əhəmiyyətli təhrif risklərinin aşkar edilməsi və qiymətləndirilməsi üzrə prosedurlar, rəhbərlik və müəssisə daxilində digər müvafiq şəxslər ilə sorğuların aparılması, analitik prosedurlar, müşahidə və yoxlama) təsvir olunan prosedurlar həyata keçirilməlidir. Risklər və cavab tədbirləri matrisi (Nümunə) 1-də göstərilmişdir.

Əhəmiyyətli təhrif risklərini aşkar etmək və qiymətləndirmək üçün prosedur kimi həyata keçirilən analitik prosedurlar uyğunsuzluqları, qeyri-adi əməliyyatları və ya hadisələri, habelə auditin nəticələrinə səbəb ola biləcək məsələlərə işarə edən məbləğləri, nisbətləri və meylləri aşkar etməyə kömək edir. Aşkar edilmiş qeyri-adi və ya gözlənilməz münasibətlər auditora əhəmiyyətli təhrif risklərini, xüsusən də dələduzluq nəticəsində baş vermiş əhəmiyyətli təhrif risklərini, o cümlədən gəlir hesabları ilə bağlı olanları müəyyən etməyə kömək edə bilər.

Risklərin aşkar edilməsi və qiymətləndirilməsi çərçivəsində həyata keçirilən analitik prosedurlar həm maliyyə (məs., satış qiyməti), həm də qeyri-maliyyə (məs., satılan malların həcmi) məlumatlarının, habelə yüksək səviyyədə toplanmış məlumatların istifadəsini əhatə edə bilər. Auditor əvvəlki dövrlərlə müqayisədə hesab qalıqlarındakı dəyişiklik kimi sadə müqayisələr apararaq, risklərin mövcud olma ehtimalı daha yüksək olan sahələri müəyyən edə bilər

Əhəmiyyətli təhrif risklərini aşkar etmək və qiymətləndirmək üçün prosedurları tərtib edərkən və həyata keçirərkən auditor aşağıdakılardan irəli gələn mümkün əhəmiyyətli təhrif risklərini nəzərə almalıdır:

(a) dələduzluq və ya səhv;

(b) əlaqəli tərəflərlə münasibətlər və əməliyyatlar; habelə

(c) müəssisənin fəaliyyətinin fasiləsizliyini davam etdirmək qabiliyyətini ciddi şübhə atına ala biləcək hadisələr və ya şəraitlər.

Əgər əvvəlki dövrün maliyyə hesabatlarına dair fərqli auditor rəyi təqdim edilmişdirsə, auditor əhəmiyyətli təhrif risklərini müəyyən edərkən və qiymətləndirərkən bu fərqli rəyin cari ilin maliyyə hesabatlarına təsirini qiymətləndirməlidir.

**AMM-lərdə daxili nəzarət mühiti və xarakterik risklər**

Kiçik müəssisələrdə daxili nəzarət sistemi böyük şirkətlərdəki kimi formal və geniş olmaya bilər. Bəzən nəzarət prosedurları sənədləşdirilməmiş və ya məhdud şəkildə tətbiq olunur. Lakin bu vəziyyət auditorun nəzarət mühitini qiymətləndirməməsi üçün əsas deyil.

**Rəhbərliyin nəzarətdən yan keçməsi:** AMM-lərdə ən böyük dələduzluq riski sahibkarın və ya baş direktorun daxili qaydaları asanlıqla poza bilməsidir. Auditor bu riski idarə etmək üçün ilin sonunda qeyri-adi jurnal yazılışlarını xüsusi test etməlidir.

- **Vəzifələrin bölünməməsi riski:** Bir işçinin həm malları qəbul etməsi, həm kassanı idarə etməsi və həm də bunları 1C proqramına (mühasibat uçotu, kadr idarə edilməsi, anbar nəzarəti və digər biznes proseslərinin avtomatlaşdırılması, həmçinin maliyyə və vergi hesabatlarının hazırlanması üçün geniş istifadə olunan çoxfunksiyalı proqram təminatı) yazması risk yaradır. Auditor bu riski

kompensasiya edən amilləri axtarmalıdır: məsələn, rəhbərlik hesabatları mütəmadi yoxlayırmı? Bank köçürmələrini şəxsən təsdiqləyirmi?

- **İT nəzarətlərinin sadəliyi:** Çox vaxt mürəkkəb kibertəhlükəsizlik sistemləri olmur. Auditor sadəcə proqrama giriş şifrələrinin şəxsi olub-olmadığını və məlumatların nüsxələnməsinin edilib-edilmədiyini yoxlayır.

**Fəaliyyətin davamlılığı prinsipinin qiymətləndirilməsi**

Kiçik və az mürəkkəb müəssisələr böyük korporasiyalara nisbətən bazar konyunkturasına, xammal qiymətlərinə və tək bir müştəridən asılılığa qarşı daha həssasdırlar.

- **AMM-lər üçün risk faktorları:** Auditor növbəti 12 ay ərzində müəssisənin fəaliyyətini dayandırmaq təhlükəsini yaradan amilləri (məsələn, əsas müştərinin itirilməsi, bank kreditinin vaxtında uzadılmaması) təhlil edir.

**Audit prosedurları:**

AMM-lərdə daxili nəzarət testlərinə güvənmək çətin olduğu üçün, auditor birbaşa rəqəmlərin doğruluğunu yoxlayan prosedurları icra edir:

Pul Vəsaitləri və Onların Ekvivalentləri (Kassa və Bank).

- **Gözlənilməz kassa sayımı:** Nağd dövriyyəsi yüksək olan AMM-lərdə kassanın faktiki qalığı inventarizasiya edilməli və kassa kitabındakı rəqəmlərlə müqayisə olunmalıdır.
- **Bank təsdiq məktubları:** Bütün aktiv bank hesabları üçün banklardan birbaşa təsdiq məktubları alınmalıdır.

Ehtiyatlar (Anbar Qalıqları)

- **Fiziki sayımda iştirak:** Əgər ehtiyatlar maliyyə hesabatlarında əhəmiyyətli məbləğ təşkil edirsə, auditor ilin sonundakı inventarizasiyada şəxsən iştirak etməlidir. AMM-lərdə çox vaxt anbar uçotu intizamsız olur, buna görə də "köhnəlmiş" və ya "korlanmış" malların aşkar edilməsi xüsusi diqqət tələb edir.
- **Dövr fərqləri Testləri:** İlin son günlərində və yeni ilin ilk günlərində kəsilən qaimə-fakturalar yoxlanılaraq malların düzgün dövrə aid edildiyi təsdiqlənməlidir.

Debitor və Kreditor Borcları

- **Üzləşmə aktları:** Əsas debitor və kreditorlara birbaşa borc təsdiq məktubları göndərilir. AMM-lərdə cavab dərəcəsi aşağı ola biləcəyi üçün auditor "alternativ prosedurlar"dan (məsələn, sonrakı pul daxilolmalarının bank çıxarışları ilə yoxlanılması) istifadə edir.

Gəlir və Xərclərin Tanınması

- **Analitik təhlil:** Gəlirlərin aylıq və ya məhsul növləri üzrə trendləri təhlil edilir, gözlənilməz kəskin artım və ya azalmaların səbəbi rəhbərlikdən soruşulur və ilkin sənədlərlə (məsələn, e-qaimələrlə) yoxlanılır.

## VIII. Yekunlaşdırma, Hesabatlılıq və Kommunikasiya

### Audit sübutlarının qiymətləndirilməsi və səhvlərin agreqasiyası

Audit prosedurları tamamlandıqdan sonra, auditor toplanmış sübutların ilkin planlaşdırılan məqsədlərə cavab verib-vermədiyini qərarlaşdırmalıdır.

Auditorun sənədləşdirilməsi göstərməlidir ki, maliyyə hesabatlarında təqdim edilən məlumatlar baş kitabdan və köməkçi mühasibat jurnallarından və ya onlardan kənar əldə edilməsindən asılı olmayaraq əsas mühasibat uçotu sənədləri ilə uyğunlaşdırılmış və ya üzləşdirilmişdir. Bura açıqlamaların uyğunlaşdırılması və üzləşdirilməsi də daxildir.

Auditor audit sənədlərini audit faylında toplamalı və auditor hesabatının tarixindən sonra yekun audit faylının yığılması üzrə inzibati prosesi vaxtında başa çatdırmalıdır.

- **Audit sənədləşdirilməsi:** Audit zamanı toplanmış bütün təhriflər və onların düzəliş edilib-edilməməsi, düzəliş edilməmiş təhriflərin istər ayrılıqda, istərsə də məcmu halında əhəmiyyətli olub-olmaması ilə bağlı auditorun nəticəsi və bu nəticənin əsaslandırılması; habelə
- Audit zamanı aparılmış məsləhətləşmələrin xüsusiyyəti, həcmi və nəticələri, o cümlədən belə nəticələrin necə tətbiq edildiyi.
- **Aşkar edilmiş səhvlərin siyahısı:** Yoxlama zamanı tapılan bütün kənarlaşmalar və səhvlər vahid bir cədvəldə toplanır.
- **Səhvlərin təbiəti:** Səhvlərin sadəcə riyazi mexaniki səhv, yoxsa qəsdən edilmiş bir dələduzluq əlaməti olduğu peşəkar mühakimə ilə qiymətləndirilməlidir.
- **Rəhbərliyin düzəlişləri:** Auditor aşkar edilmiş səhvləri maliyyə hesabatlarında düzəltmək üçün rəhbərliyə təqdim edir. Əgər rəhbərlik əhəmiyyətli bir səhvi düzəltməkdən imtina edərsə, bu, birbaşa auditor rəyinə təsir göstərir.

### Rəhbərlikdən yazılı bəyanatların alınması

AMM auditində daxili sənədləşmə və kənar sübutlar məhdud ola biləcəyi üçün rəhbərliyin rəsmi bəyanat məktubu kritik əhəmiyyət daşıyır.

- **Məktubun mahiyyəti:** Bu sənəd maliyyə hesabatlarının dürüstlüyünə, bütün ilkin sənədlərin auditora təqdim edildiyinə və gizli heç bir əməliyyatın olmadığına dair rəhbərliyin hüquqi məsuliyyəti öz üzərinə götürdüyünü təsdiqləyir.
- **İmtina halı:** Əgər AMM rəhbərliyi bu məktubu imzalamaqdan imtina edərsə, auditor bu halı ciddi risk kimi qiymətləndirməli və rəy verməkdən imtina etməlidir.

**Auditor rəyinin formalaşdırılması və hesabatlılıq**

Bu mərhələdə auditor maliyyə hesabatlarının bütövlükdə "AMM üçün BAS" standartına uyğun olaraq dürüst hazırlandığına dair yekun qənaətə gəlir.

Rəyin Növləri:

- **Müsbət rəy:** Hesabatlar bütün əhəmiyyətli aspektlərdə dürüst olduqda (nümunəsi əlavə edilir);
- **Şərti-Müsbət rəy:** Müəyyən bir sahədə səhv və ya məhdudiyyət olduqda, lakin bu, hesabatların ümumi bütövlüyünü pozmadıqda;
- **Mənfi rəy:** Səhvlər həm əhəmiyyətli, həm də hesabatların demək olar ki, hər bir bölməsinə sirayət etdikdə;
- **Rəy verməkdən imtina:** Sübut çatışmazlığı səbəbindən auditor yekun qənaətə gələ bilmədikdə.

Hesabatın Spesifikası: "AMM üçün BAS" standartı əsasında hazırlanan auditor hesabatının "Rəy üçün əsaslar" bölməsində auditin tam həcmli ISA-lar deyil, məhz "Az mürəkkəb müəssisələr üçün qəbul edilmiş Beynəlxalq Audit Standartı" çərçivəsində aparıldığı açıq şəkildə bəyan edilməlidir.

**Müsbət rəyin nümunəsi və əlavəsi**

“XXX” Məhdud Məsuliyyətli Cəmiyyətinin iştirakçılarına və direktoruna:

**Rəy**

Biz “XXX” Məhdud Məsuliyyətli Cəmiyyətinin (“Cəmiyyət”) 31 dekabr 2025-ci il tarixinə maliyyə vəziyyəti haqqında hesabatını, həmin tarixdə başa çatmış il üzrə mənfəət və ya zərər və digər məcmu gəlir haqqında hesabatını, kapitalda dəyişikliklər haqqında hesabatını, pul vəsaitlərinin hərəkəti haqqında hesabatını, habelə mühüm uçot siyasətlərinin xülasəsini və digər izahedici qeydlərdən ibarət maliyyə hesabatlarını audit etmişik.

Fikrimizcə, əlavə edilmiş maliyyə hesabatları Cəmiyyətin 31 dekabr 2025-ci il tarixinə maliyyə vəziyyətini, həmin tarixdə başa çatmış il üzrə maliyyə nəticələrini və pul vəsaitlərinin hərəkətini Maliyyə Hesabatlarının Beynəlxalq Standartlarına (MHBS) uyğun olaraq bütün əhəmiyyətli aspektlər baxımından ədalətli şəkildə əks etdirir.

**Rəy üçün əsaslar**

Biz auditi Az Mürəkkəb Müəssisələrin Maliyyə Hesabatlarının Auditi üzrə Beynəlxalq Audit Standartına (AMM üçün BAS) uyğun aparmışıq. Həmin standart üzrə bizim məsuliyyətimiz hesabatın "Maliyyə Hesabatlarının Auditinə görə Auditorun Məsuliyyəti" bölməsində və bu hesabatın Əlavəsində təsvir edilmişdir.

Biz Azərbaycan Respublikasında tətbiq olunan etik tələblərə, habelə Mühasiblər üçün Beynəlxalq Etika Standartları Şurasının (IESBA) Etika Məcəlləsinin müstəqilliklə bağlı tələblərinə uyğun olaraq Cəmiyyətdən müstəqilik və digər etik öhdəliklərimizi də həmin tələblərə uyğun yerinə yetirmişik.

Hesab edirik ki, əldə etdiyimiz audit sübutları rəyimizi əsaslandırmaq üçün kifayət və münasibdir.

**Maliyyə Hesabatları üzrə Rəhbərliyin və İdarəetmə Səlahiyyətləri olan Şəxslərin Məsuliyyəti**

Rəhbərlik maliyyə hesabatlarının MHBS-yə uyğun olaraq hazırlanmasına və düzgün təqdim edilməsinə, habelə saxtakarlıq və ya səhvlər nəticəsində yaranan əhəmiyyətli təhriflərdən azad maliyyə hesabatlarının hazırlanmasına imkan verən zəruri daxili nəzarət sisteminin yaradılmasına və saxlanmasına görə məsuliyyət daşıyır.

Maliyyə hesabatlarını hazırlayarkən rəhbərlik, Cəmiyyəti ləğv etmək və ya fəaliyyətini dayandırmaq niyyətində olmadığı və ya bunu etməkdən başqa real alternativ olmadığı hallar istisna olmaqla, Cəmiyyətin fəaliyyətini davam etdirmək qabiliyyətini qiymətləndirməyə, fəaliyyətin davamlılığı ilə bağlı məsələləri açıqlamağa və mühasibat uçotunun fasiləsizlik prinsipindən istifadə etməyə görə məsuliyyət daşıyır.

İdarəetməyə məsul şəxslər Cəmiyyətin maliyyə hesabatlarının hazırlanması və təqdim edilməsi prosesinə nəzarətə görə məsuliyyət daşıyırlar.

**Maliyyə Hesabatlarının Auditinə görə Auditorun Məsuliyyəti**

Bizim məqsədimiz maliyyə hesabatlarının bütövlükdə saxtakarlıq və ya səhvlər nəticəsində yaranmış əhəmiyyətli təhriflərdən azad olmasına dair ağlabatan əminlik əldə etmək və rəyimizi əks etdirən auditor hesabatını təqdim etməkdir.

Auditorun maliyyə hesabatlarının auditi üzrə məsuliyyətlərinin daha ətraflı təsviri bu hesabatın Əlavəsində verilmişdir. Həmin təsvir "AMM üçün BAS"-yə əsaslanır və bu hesabatın ayrılmaz tərkib hissəsini təşkil edir.

---------- oğlu
---------- MMC-nin Direktor-auditoru
14 iyun 2026-cı il
Bakı, Azərbaycan

**IX. Yekun**

Az mürəkkəb müəssisələrin maliyyə hesabatlarının auditi üzrə Beynəlxalq Audit Standartının qəbulu audit peşəsi üçün sadəcə texniki yenilik deyil, metodoloji baxışın dəyişməsidir. Uzun illər ərzində auditorlar həm çoxsaylı törəmə müəssisələri olan holdinqləri, həm də bir neçə işçisi olan ailə biznesini eyni həcmli prosedur və sənədləşmə tələbləri ilə yoxlamağa məcbur idilər. Bu, kiçik müəssisələrdə auditin

dəyərini süni şəkildə artırır, auditorun diqqətini isə əsl risk sahələrindən yayındırırdı. AMM üçün BAS məhz bu uyğunsuzluğu aradan qaldırır: audit tələblərini müəssisənin real mürəkkəblik səviyyəsinə mütənasib edir.

Bununla belə, standartın mahiyyətini düzgün anlamaq prinsipial əhəmiyyət daşıyır. AMM üçün BAS auditi "yüngülləşdirmir" və təminat səviyyəsini aşağı salmır. Bu standart əsasında aparılan audit də tam həcmli Beynəlxalq Audit Standartları üzrə aparılan audit kimi ağlabatan əminlik verir. Sadələşən auditorun məsuliyyəti deyil, prosedurun forması və sənədləşmənin həcmidir. Auditorun rəyi eyni çəkiyə, eyni hüquqi və peşəkar nəticələrə malikdir.

15 dekabr 2025-ci il tarixindən başlayan hesabat dövrləri üçün qüvvəyə minən bu standart Azərbaycan audit bazarı üçün xüsusi aktuallıq kəsb edir, çünki ölkə iqtisadiyyatında fəaliyyət göstərən müəssisələrin böyük əksəriyyəti mikro və kiçik sahibkarlıq subyektləridir. Onların auditinin keyfiyyətli, lakin iqtisadi baxımdan əlçatan olması həm bank maliyyələşməsinə çıxış, həm də investisiya cəlbediciliyi baxımından həlledici amildir.

**Vəsait üzrə əsas qənaətlər**

**1. AMM statusu avtomatik verilmir.** Müəssisənin kiçik olması onun "az mürəkkəb" sayılması üçün kifayət etmir. Auditor hər tapşırıq üzrə üçpilləli filtri tətbiq etməlidir: qadağan olunmuş qurum olub olmaması, yurisdiksiyada müəyyən edilmiş kəmiyyət hədlərinə uyğunluq və əməliyyatların keyfiyyət baxımından mürəkkəbliyi. Bu qiymətləndirmə audit faylının ilkin sənədi kimi yazılı şəkildə sənədləşdirilməlidir. Hər hansı meyar üzrə qeyri-müəyyənlik qalırsa, standartın tətbiqindən imtina edilməlidir.

**2. Sadələşdirmə keyfiyyətin azaldılması demək deyil.** Standart auditorun diqqətini mürəkkəb qiymətləndirmə modellərindən və formal sənədləşmədən azad edərək birbaşa əməliyyatların doğruluğuna yönəldir. Bu, "ağıllı fokuslanma" yanaşmasıdır. Prosedurların həcminin azalması onların dərinliyinin azalması kimi başa düşülməməlidir.

**3. AMM-lərdə risk profili fərqlidir.** Az mürəkkəb müəssisələrdə ən yüksək risk mürəkkəb uçot təxminlərində deyil, rəhbərliyin daxili nəzarətdən yan keçməsində və vəzifələrin bölünməməsindədir. Mülkiyyətçi ilə idarəedicinin eyni şəxs olması məlumat axınını sürətləndirsə də, nəzarət risklərini kəskin artırır. Buna görə də auditor nəzarət testlərinə məhdud güvənməli və əsasən substantiv prosedurlara, o cümlədən gözlənilməz kassa sayımına, qeyri-adi jurnal yazılışlarının testinə və dövr kəsmə prosedurlarına arxalanmalıdır.

**4. Şifahi izahat təkbaşına audit sübutu deyil.** AMM auditində yazılı sənədlərin az, şifahi izahatların isə çox olması obyektiv reallıqdır. Lakin sorğu heç bir halda yetərli müvafiq audit sübutu yaratmır. Rəhbərliyin hər izahatı kənar mənbələrlə, yəni bank çıxarışları, e-qaimələr, gömrük bəyannamələri və üzləşmə aktları ilə çarpaz yoxlanılmalıdır.

**5. Sənədləşmənin meyarı həcm deyil, anlaşıqlılıqdır.** İş sənədləri elə tərtib edilməlidir ki, prosesdə iştirak etməmiş təcrübəli auditor onlara baxdıqda hansı işlərin görüldüyünü, hansı nəticələrə gəlindiyini və rəyin necə əsaslandırıldığını aydın anlaya bilsin. Bu meyar həm artıq sənədləşmənin, həm də sənədləşmə çatışmazlığının qarşısını alır.

**6. Fəaliyyətin davamlılığı AMM auditinin ağırlıq mərkəzlərindən biridir.** Az mürəkkəb müəssisələr tək bir müştəridən, tək bir təchizatçıdan və ya bir bank kredit xəttindən asılılıq səbəbindən iqtisadi dalğalanmalara qarşı daha həssasdır. Növbəti 12 ay üzrə qiymətləndirmə planlaşdırma mərhələsində başlamalı və yekun mərhələyədək davam etdirilməlidir.

**7. Tətbiq olunan standart hesabatda açıq bəyan edilməlidir.** Auditor hesabatının "Rəy üçün əsaslar" bölməsində auditin tam həcmli Beynəlxalq Audit

Standartları deyil, məhz AMM üçün BAS çərçivəsində aparıldığı birmənalı göstərilməlidir. Eyni qeyd məktub-sazişdə də əks olunmalıdır ki, sifarişçi ilə auditor arasında gözlənti fərqi yaranmasın.

**8. Rəhbərliyin yazılı təqdimatı zəruridir, lakin kifayət deyil.** Kənar sübutların məhdud olduğu mühitdə təqdimat məktubu kritik əhəmiyyət daşıyır və rəhbərliyin məsuliyyətini rəsmiləşdirir. Bununla belə, o, digər audit sübutlarını əvəz etmir. Məktubun imzalanmasından imtina isə auditor üçün ciddi xəbərdarlıq siqnalı kimi qiymətləndirilməlidir.

**9. İdarəetmə məktubu auditin əlavə dəyəridir.** Aşkar edilmiş daxili nəzarət çatışmazlıqlarının və onların potensial maliyyə nəticələrinin rəhbərliyə yazılı təqdim edilməsi kiçik biznes üçün audit xidmətinin ən faydalı hissəsidir. Bu sənəd auditi formal tələbdən idarəetmə alətinə çevirir.

**Səmərəli tətbiq üçün zəruri şərtlər**

Standartın Azərbaycanda gözlənilən effekti verməsi üçün aşağıdakı istiqamətlərdə işin davam etdirilməsi məqsədəuyğundur:

**Kəmiyyət hədlərinin milli səviyyədə dəqiqləşdirilməsi.** Auditorların fərdi mühakiməsinə əsaslanan qeyri-müəyyənliyin aradan qaldırılması üçün AMM kateqoriyasına aid hədlər Vergi Məcəlləsi və sahibkarlıq subyektlərinin bölgüsü meyarları ilə uzlaşdırılaraq rəsmi şəkildə müəyyən edilməlidir.

**Şirkət səviyyəsində keyfiyyət sisteminin mövcudluğu.** AMM üçün BAS-ın tətbiqi 1 saylı BKİS-ə və ya ən azı o qədər sərt milli tələblərə uyğun keyfiyyətin idarə edilməsi sisteminin mövcudluğunu ilkin şərt kimi nəzərdə tutur. Bu şərt ödənilmədən standartın tətbiqi əsassızdır.

**Metodik alətlərin standartlaşdırılması.** Vəsaitin əlavələrində verilən sorğu vərəqəsi, birləşdirilmiş audit planı və risklər ilə cavab tədbirləri matrisi peşə ictimaiyyəti üçün vahid elektron şablon paketi şəklində təqdim edilərsə, tətbiqdə ardıcıllıq təmin olunar.

**Peşəkar hazırlıq və ixtisasartırma.** Yeni standartın praktikaya keçidi auditorlar və audit təşkilatları üçün məqsədyönlü təlim proqramları, praktiki keyslər və nümunə audit faylları olmadan çətin olacaq.

**Bazar iştirakçılarının məlumatlandırılması.** Banklar, investorlar, tənzimləyici orqanlar və digər hesabat istifadəçiləri AMM üçün BAS əsasında verilən rəyin tam həcmli standartlar üzrə verilən rəylə eyni təminat səviyyəsinə malik olduğu barədə məlumatlandırılmalıdır.

**Vəsaitin dövri yenilənməsi.** Standartın tətbiqi üzrə ilk illərin praktiki təcrübəsi, IAASB-nin sonrakı izahları və milli qanunvericilikdəki dəyişikliklər nəzərə alınaraq metodik vəsait mütəmadi olaraq təkmilləşdirilməlidir.

**Son mülahizə**

Az mürəkkəb müəssisələrin auditi sadə audit deyil, fərqli audit deməkdir. Burada auditorun qarşısında duran əsas çətinlik mürəkkəb hesablamalar deyil, sənədləşmənin zəifliyi, nəzarət mühitinin qeyri-formallığı və sübut bazasının məhdudluğu şəraitində əsaslandırılmış nəticəyə gəlməkdir. Məhz bu səbəbdən standartın gətirdiyi sadələşdirmələr peşəkar mühakimənin və peşəkar inamsızlığın rolunu azaltmır, əksinə, artırır.

Hazırkı metodik vəsait auditorlara həmin mühakiməni strukturlaşdırmaq üçün çərçivə, praktiki alətlər və nümunə sənədlər təqdim edir. Vəsaitdə verilən tövsiyələr və şablonlar məcburi xarakter daşımır və hər bir audit tapşırığının xüsusiyyətlərinə uyğun

olaraq auditor tərəfindən uyğunlaşdırılmalıdır. Son məsuliyyət isə hər zaman olduğu kimi auditorun üzərində qalır: standart yol göstərir, qərarı auditor verir.

## X. Əlavələr (1 saziş, 2 təqdimat, 3 məsuliyyətlər, 4 AMM sorğu vərəqəsi, 5 plan və risk matrisi)

### ƏLAVƏ 1

### Məktub-saziş nümunəsi

Aşağıda göstərilən məktub [maliyyə hesabatlarının tətbiq olunan çərçivələrinə] uyğun olaraq hazırlanmış ümumi təyinatlı maliyyə hesabatlarının auditi üzrə məktub-sazişin nümunəsidir. Bu məktub-sazişin forması məcburi deyil və yalnız "AMM üçün BAS"-da əks etdirilən mülahizələrlə birlikdə nümunə qismində istifadə edilmək üçün verilir. Fərdi tələblərə və şəraitlərə uyğun olaraq onu dəyişdirmək mümkündür. O, ayrıca bir hesabat dövrü üzrə maliyyə hesabatlarının auditinə istinad etmək üçün hazırlanmışdır və təkrar auditlərdə istifadə olunacağı nəzərdə tutulduqda və ya ehtimal edildikdə uyğunlaşdırılması lazım olacaq (bax: 4.4.2-ci paraqraf).

***

ABC şirkəti rəhbərliyinin səlahiyyətli nümayəndəsinə və ya idarəetməyə məsul şəxslərinə:[3]

[*Auditin məqsədi və əhatə dairəsi*]

Siz[4] ABC şirkətinin 31 dekabr 20X1-ci il tarixinə maliyyə vəziyyəti haqqında balansı, məcmu gəlirlər haqqında hesabatı, kapitalda dəyişikliklər haqqında hesabatı və il ərzində pul vəsaitlərinin hərəkəti haqqında hesabatı, habelə maliyyə hesabatlarına qeydləri, o cümlədən uçot siyasətinin əhəmiyyətli məsələlərinin qısa təsvirini əhatə edən maliyyə hesabatının auditini aparmaq xahişi ilə müraciət etmisiniz. Biz, bu məktub vasitəsilə audit tapşırığını qəbul etməyimizi və onunla bağlı əldə etdiyimiz təsəvvürü təsdiq etməkdən məmnunuq.

Auditimizin məqsədləri maliyyə hesabatlarında istər dələduzluq, istərsə də səhv nəticəsində baş vermiş əhəmiyyətli təhriflərin olub-olmamasına dair ağlabatan əminlik əldə etmək və bizim rəyi özündə ehtiva edən auditor rəyi ifadə etməkdir. Ağlabatan əminlik əminliyin yüksək səviyyəsidir, lakin əhəmiyyətli təhriflər mövcud olduğu halda "Az mürəkkəb müəssisələrin maliyyə hesabatlarının auditi üzrə Beynəlxalq Audit Standartlarına ("AMM üçün BAS"-lara) uyğun aparılmış auditin onu həmişə aşkar etməsinə zəmanət vermir. Təhriflər dələduzluq və ya səhv nəticəsində baş verə bilər və onlar ayrılıqda və ya məcmu şəklində bu cür maliyyə hesabatlarının əsasında qəbul edilmiş istifadəçilərin iqtisadi qərarlarına təsir edə biləcəyi halda əhəmiyyətli hesab edilir.

[*Auditorun məsuliyyətləri*]

Audit beynəlxalq audit standartlarına "AMM üçün BAS"-lara uyğun aparılacaq. "AMM üçün BAS"-a uyğun olaraq, biz etik normalara riayət etməliyik. Audit aparan zaman biz audit çərçivəsində "AMM üçün BAS"-a uyğun olaraq peşəkar mühakimə yürütməliyik və peşəkar inamsızlıq nümayiş etdirməliyik. Biz həmçinin:

- Maliyyə hesabatlarında istər dələduzluq, istərsə də səhv nəticəsində baş vermiş əhəmiyyətli təhriflər risklərini müəyyən edib qiymətləndiririk, bu cür risklərə cavab verən audit prosedurlarını planlaşdırırıq və yerinə yetiririk, habelə rəyimizi əsaslandırmaq üçün

yetərli və münasib olan audit sübutlarını əldə edirik. Dələduzluq nəticəsində yol verilmiş əhəmiyyətli təhriflərin aşkarlamama riski səhv nəticəsində yol verilmiş əhəmiyyətli təhriflərin aşkarlamama riskindən daha yüksəkdir, çünki dələduzluq gizli sövdələşmə, saxtakarlıq, qərəzli hərəkətsizlik, yanlış məlumatların təqdim edilməsi və ya daxili nəzarətə əhəmiyyət verilməməni əhatə edə bilər.

- Müəssisənin daxili nəzarət sisteminin səmərəliliyinə dair rəy bildirmək üçün deyil, şəraitə uyğun olan audit prosedurlarını tərtib etmək məqsədilə auditə aid olan daxili nəzarət sistemi barədə təsəvvür əldə edirik. Bununla belə, biz audit zamanı daxili nəzarət sistemində maliyyə hesabatlarının auditinə dair aşkar edilmiş əhəmiyyətli çatışmazlıqları yazılı şəkildə nəzərinizə çatdıracağıq.

- İstifadə edilmiş uçot siyasətinin məqsədəuyğunluğunu və rəhbərlik tərəfindən aparılmış uçot qiymətləndirmələrinin və açıqlanmış əlaqəli məlumatların əsaslılığını qiymətləndiririk.
- Rəhbərlik tərəfindən mühasibat uçotunun fasiləsizlik prinsipinin istifadə edilməsinin məqsədəuyğunluğunun və əldə edilmiş audit sübutları əsasında şirkətin fəaliyyətinin fasiləsizliyini davam etdirmək imkanını əhəmiyyətli dərəcədə şübhə altına ala bilən hadisələrlə və ya şəraitlərlə bağlı əhəmiyyətli qeyri-müəyyənliyin mövcud olub-olmamasına dair nəticə çıxarırıq. Əhəmiyyətli qeyri-müəyyənliyin mövcud olması barədə nəticə çıxardığımız halda, auditor hesabatımızda maliyyə hesabatlarındakı əlaqəli açıqlamalara diqqət cəlb etməliyik, bu cür açıqlamalar qeyri-dəqiq olduğu halda isə fərqli rəy verməliyik. Nəticələrimiz auditor hesabatının tarixinədək əldə edilmiş sübutlara əsaslanır. Bununla belə, sonrakı hadisələr və ya şəraitlər Şirkəti fasiləsiz fəaliyyətini dayandırmağa məcbur edə bilər.
- Açıqlamalar da daxil olmaqla, maliyyə hesabatlarının ümumi təqdimatını, strukturunu və məzmununu, habelə maliyyə hesabatlarında əsas əməliyyatların və hadisələrin ədalətli təqdimat təmin edəcək şəkildə əks etdirilib-etdirilməməsini dəyərləndiririk.

Həm auditə və həm də daxili nəzarət sistemlərinə xas olan tərkib məhdudiyyətlər səbəbindən, hətta audit düzgün planlaşdırılaraq "AMM üçün BAS"-a uyğun aparılsa da, bəzi əhəmiyyətli təhriflərin aşkar edilə bilməməsi ilə bağlı qaçılmaz risk mövcuddur.

[*Rəhbərliyin məsuliyyətləri və maliyyə hesabatlarının tətbiq olunan çərçivələrinin müəyyən edilməsi*][5]

Biz auditi [rəhbərlik və müvafiq hallarda idarəetməyə məsul şəxslərin][6] aşağıdakı məsuliyyətləri qəbul və dərk etməsinə əsaslanaraq aparacağıq:

(a) Maliyyə hesabatlarının [maliyyə hesabatlarının tətbiq olunan çərçivələrinə] uyğun hazırlanmasına [və ədalətli təqdimatına] görə;[7]

(b) [Rəhbərliyin] istər dələduzluq, istərsə də səhv nəticəsində yol verilmiş əhəmiyyətli təhriflərdən azad maliyyə hesabatının hazırlanmasına imkan yaratmaq üçün zəruri hesab etdiyi daxili nəzarət sisteminə görə; habelə

(c) Özümüzün aşağıdakılarla təmin edilməsinə görə:

(i) Uçot sənədləri, sənədləşdirilmə və digər məsələlər kimi maliyyə hesabatlarının hazırlanmasına aid olan [rəhbərliyin] bildiyi bütün məlumatlara çıxış imkanı;

(ii) Bizim auditi aparmaq məqsədilə [rəhbərlikdən] tələb edə biləcəyimiz əlavə məlumatlar; habelə

(iii) Müəssisə daxilində audit sübutları əldə etmək üçün zəruri hesab etdiyimiz şəxslərə məhdudiyyətsiz çıxış imkanı.

Audit gedişində biz [rəhbərlikdən və müvafiq hallarda idarəetməyə məsul şəxslərdən] auditlə bağlı bizim ünvanımıza səsləndirilmiş mülahizələrə dair yazılı təsdiqləmə tələb edəcəyik.

Audit tapşırığının yerinə yetirilməsi gedişində sizin işçi heyətlə tam həcmdə əməkdaşlıq edəcəyimizi səbirsizliklə gözləyirik.

[*Digər münasib məlumatlar*]

[*Digər məlumatları, məsələn, müvafiq hallarda, xidmət haqlarına dair sazişlər, hesabların təqdim edilməsi və digər xüsusi şərtləri daxil edin*.]

[Hesabatvermə]

[*Auditor hesabatının, o cümlədən, əgər varsa, digər məlumatlar üzrə hesabatın nəzərdə tutulan forma və məzmununa müvafiq istinad daxil edin*]

Hesabatımızın forma və məzmununa auditin nəticələrinə uyğun düzəlişlər edilməsi tələb oluna bilər.

Müvafiq məsuliyyətlərimiz də daxil olmaqla, maliyyə hesabatlarının auditinin aparılması ilə bağlı şərtlərimizi qəbul etdiyinizi və onlarla razılaşdığınızı əks etdirən bu məktubun əlavə edilmiş nüsxəsini imzalayın və geri qaytarın.

XYZ & Co.

ABC şirkəti adından tanış oldu və razılaşdı:

(imza)

---

Soyadı və vəzifəsi
Tarix

## ƏLAVƏ 2

### Təqdimat məktubunun nümunəsi:

Aşağıdakı məktub nümunəsində “AMM üçün BAS”-ın 8.6-cı hissəsində tələb edilən yazılı təqdimatlar verilir. Bu nümunədə ehtimal edilir ki, müəssisənin fasiləsizliyi ilə bağlı yazılı təqdimat əldə etmək tələbi müvafiq deyil; tələb olunan yazılı təqdimatlara dair istisnalar yoxdur. İstisnalar olduğu halda, istisnaları əks etdirmək üçün təqdimatlarda müvafiq dəyişikliklər edilməlidir.

(Müəssisənin firma blankı)

(Auditora)

(Tarix)

Bu təqdimat məktubu ABC Şirkətinin 31 dekabr 20XX-ci il tarixində başa çatan il üzrə maliyyə hesabatlarının auditi ilə əlaqədar maliyyə hesabatlarının bütün əhəmiyyətli aspektlər baxımından [maliyyə hesabatlarının tətbiq olunan çərçivələrinə] uyğun ədalətli təqdim edilməsinə (və ya *düzgün və ədalətli təsəvvür yaratmasına*) dair rəy bildirmək məqsədilə sizə göndərilir.

Bununla biz aşağıdakıları təsdiq edirik:
*Maliyyə hesabatları*

- Biz [tarix daxil edin] tarixli audit tapşırığının şərtlərində qeyd olunduğu kimi, maliyyə hesabatlarının [maliyyə hesabatlarının tətbiq olunan çərçivələrinə] uyğun hazırlanması üzrə öhdəliklərimizi yerinə yetirdik; xüsusən maliyyə hesabatları göstərilən çərçivələrə uyğun olaraq ədalətli təqdim edilmişdir (və ya düzgün və ədalətli təsəvvür yaradır).

- Uçot qiymətəndirmələrinin hazırlanmasında istifadə olunan metodlar, verilənlər və əhəmiyyətli ehtimallar və onlarla əlaqəli açıqlamalar maliyyə hesabatlarının tətbiq olunan çərçivələri kontekstində ağlabatan tanınma, ölçmə və ya açıqlamanı təmin etmək üçün məqsədəuyğundur.

- Əlaqəli tərəflərlə münasibətlər və əməliyyatlar [maliyyə hesabatlarının tətbiq olunan çərçivələrinin] tələblərinə uyğun olaraq müvafiq qaydada uçota alınmış və açıqlanmışdır.

- Maliyyə hesabatlarının tarixindən sonrakı tarixdə baş vermiş və [maliyyə hesabatlarının tətbiq olunan çərçivələrində] düzəliş və ya açıqlama tələb edən bütün hadisələr açıqlanmış və müvafiq düzəlişlər edilmişdir.

- Düzəliş edilməmiş təhriflərin təsiri həm ayrılıqda, həm də məcmu şəklində bütövlükdə maliyyə hesabatları üçün əhəmiyyətsizdir. Düzəliş edilməyən təhriflərin siyahısı hazırki təqdimat məktubuna əlavə olunur.

- Maliyyə hesabatlarının hazırlanmasında təsiri nəzərə alınmalı olan hər hansı faktiki və ya mümkün məhkəmə çəkişmələri və iddialar maliyyə hesabatlarının tətbiq olunan çərçivələrinə uyğun olaraq uçota alınmış və açıqlanmışdır.

[Auditorun məqsədəuyğun hesab etdiyi istənilən digər məsələlər]

*Təqdim edilən məlumatlar*

- Biz sizə aşağıdakıları təqdim etmişik:
    - Uçot sənədləri, sənədləşdirilmə və digər məsələlər kimi maliyyə hesabatlarının hazırlanması ilə bağlı bizə məlum olan bütün məlumatlara çıxış imkanı;
    - Audit məqsədilə bizdən tələb etdiyiniz əlavə məlumatlar; habelə
    - Müəssisə daxilində audit sübutları əldə etmək üçün zəruri hesab etdiyiniz şəxslərə məhdudiyyətsiz çıxış imkanı.
- Bütün əməliyyatlar mühasibat uçotu sənədlərində qeydə alınmış və maliyyə hesabatlarında əks etdirilmişdir.
- Biz sizə dələduzluq nəticəsində maliyyə hesabatlarında baş verə biləcək əhəmiyyətli təhriflər riskinin qiymətləndirməsinin nəticələrini açıqladıq.
- Biz sizə aşağıdakıların iştirak etdiyi faktiki və ya ehtimal edilən dələduzluq ilə bağlı bizə məlum olan və müəssisəyə təsir göstərən bütün məlumatları açıqladıq:
    - rəhbərlik;
    - daxili nəzarətdə vacib vəzifə tutan işçilər; yaxud
    - dələduzluğun maliyyə hesabatlarına əhəmiyyətli təsir göstərə biləcəyi digər şəxslər.
- Biz sizə indiki və keçmiş işçilər, analitiklər, tənzimləyici orqanlar və ya başqa şəxslər tərəfindən bildirilmiş, müəssisənin maliyyə hesabatlarına təsir göstərən faktiki və ya ehtimal edilən dələduzluq halları ilə bağlı bütün iddialar barədə məlumatları açıqladıq.
- Biz sizə maliyyə hesabatlarını hazırlayarkən təsiri nəzərə alınmalı olan qanuna və ya qaydalara faktiki və ya ehtimal edilən riayət etməmə halları barədə bizə məlum olan bütün məlumatları açıqladıq.
- Biz sizə maliyyə hesabatlarını hazırlayarkən təsiri nəzərə alınmalı olan bizə məlum olan bütün faktiki və ya mümkün məhkəmə çəkişmələri və iddiaları barədə məlumatları açıqladıq.
- Biz sizə müəssisənin əlaqəli tərəflərinin şəxsiyyətini və bizə məlum olan əlaqəli tərəflərlə bütün münasibətlər və əməliyyatlar haqqında məlumatları açıqladıq.

[Auditorun zəruri hesab etdiyi istənilən digər məsələlər]

_____

_____

Rəhbərlik Rəhbərlik

**ƏLAVƏ 3**

**Maliyyə Hesabatlarının Auditinə görə Auditorun Məsuliyyətlərinin Təsviri**

Bu təsvir "Az Mürəkkəb Müəssisələrin Maliyyə Hesabatlarının Auditi üzrə Beynəlxalq Audit Standartı (AMM üçün BAS)"-na əsasən hazırlanmışdır və müstəqil auditorun hesabatının ayrılmaz tərkib hissəsidir.

Ağlabatan əminlik yüksək səviyyəli əminlikdir, lakin auditin AMM üçün BAS -a uyğun aparılması mövcud olan bütün əhəmiyyətli təhriflərin hər zaman aşkar ediləcəyinə zəmanət vermir. Təhriflər saxtakarlıq və ya səhvlər nəticəsində yarana bilər və ayrı-ayrılıqda və ya məcmu şəkildə maliyyə hesabatlarının istifadəçilərinin iqtisadi qərarlarına təsir göstərə biləcəyi hallarda əhəmiyyətli hesab olunur.

Audit zamanı biz peşəkar mühakimə tətbiq edir və peşəkar skeptisizmi qoruyuruq. Həmçinin:

- Maliyyə hesabatlarında saxtakarlıq və ya səhvlər nəticəsində yaranmış əhəmiyyətli təhrif risklərini müəyyən edir və qiymətləndirir, həmin risklərə cavab verən audit prosedurlarını planlaşdırır və həyata keçirir, rəyimizi əsaslandırmaq üçün kifayət və münasib audit sübutları əldə edirik. Saxtakarlıq nəticəsində yaranmış əhəmiyyətli təhrifi aşkar etməmək riski səhvlər nəticəsində yaranmış təhrifi aşkar etməmək riskindən daha yüksəkdir, çünki saxtakarlıq gizli sövdələşmə, saxtalaşdırma, qəsdən hərəkətsizlik, yanlış məlumat vermə və ya daxili nəzarətin pozulmasını əhatə edə bilər;
- Auditə uyğun prosedurları planlaşdırmaq məqsədilə daxili nəzarət sistemi barədə anlayış əldə edirik, lakin daxili nəzarətin effektivliyi barədə rəy bildirmək məqsədi daşımırıq;
- Tətbiq olunan uçot siyasətlərinin uyğunluğunu və rəhbərlik tərəfindən istifadə edilmiş uçot qiymətləndirmələrinin və açıqlamaların məntiqliliyini qiymətləndiririk;
- Rəhbərliyin fasiləsizlik prinsipindən istifadə etməsinin uyğunluğu barədə nəticə çıxarırıq və əldə edilmiş audit sübutlarına əsasən Cəmiyyətin fəaliyyətini davam etdirmək qabiliyyəti ilə bağlı əhəmiyyətli qeyri-müəyyənlik yarada biləcək hadisə və ya şəraitlərin mövcud olub-olmadığını qiymətləndiririk. Əgər belə qeyri-müəyyənliyin mövcud olduğu qənaətinə gəlsək, auditor hesabatında maliyyə hesabatlarında verilmiş müvafiq açıqlamalara diqqət cəlb edir və ya açıqlamalar kifayət etmədikdə rəyimizi dəyişdiririk. Nəticələrimiz auditor hesabatının tarixinədək əldə edilmiş audit sübutlarına əsaslanır. Bununla belə, gələcək hadisələr və ya şəraitlər Cəmiyyətin fəaliyyətini davam etdirmək qabiliyyətinə təsir göstərə bilər;
- Maliyyə hesabatlarının ümumi təqdimatını, strukturunu, məzmununu və açıqlamalarını, habelə əsas əməliyyatların və hadisələrin maliyyə hesabatlarında ədalətli şəkildə təqdim olunub-olunmadığını qiymətləndiririk.

Biz idarəetməyə məsul şəxslərə auditin planlaşdırılmış həcmi və müddəti, audit zamanı müəyyən edilmiş əhəmiyyətli məsələlər, habelə audit prosesində aşkar edilmiş mühüm daxili nəzarət çatışmazlıqları barədə məlumat veririk.

**Rəhbərliklə kommunikasiya və keyfiyyətə nəzarət**

- **Daxili nəzarət boşluqları barədə məktub:** Auditor audit zamanı aşkar etdiyi daxili nəzarət zəifliklərini (məsələn, kassa intizamının pozulması, proqram

təminatındakı boşluqlar) və onların gələcəkdə hansı maliyyə itkilərinə yol açа biləcəyini rəhbərliyə yazılı tövsiyə formasında təqdim edir. Bu, kiçik bizneslər üçün audit xidmətinin əlavə dəyər yaradan ən faydalı hissəsidir.

- **İş sənədlərinin arxivlənməsi:** Audit hesabatı imzalandıqdan sonra yerli requlyativ tələblərə və keyfiyyətə nəzarət standartlarına uyğun olaraq bütün iş sənədləri qanunla müəyyən edilmiş müddət ərzində təhlükəsiz şəkildə arxivləşdirilməlidir.

**ƏLAVƏ 4**

**Müəssisənin AMM statusunun yoxlanılması üzrə sorğu vərəqəsi**

Məqsəd: Müəssisənin "Az Mürəkkəb Müəssisə" kateqoriyasına uyğun olub-olmadığını sənədləşdirmək (Audit faylının ilkin sənədi).

| № | Qiymətləndirmə meyarı (filtr) | Cavab (Hə/Yox) | Nəticəyə təsiri / Şərh-istinad |
|---|---|---|---|
| 1 | İctimai əhəmiyyətli və ya qadağan olunan qurumdur? | HƏ | AMM tətbiq edilə bilməz |
| 2 | Qanun/qayda bu yurisdiksiyada AMM-ni qadağan edir, yaxud fərqli audit standartı tələb edirmi? | HƏ | AMM tətbiq edilə bilməz |
| 3 | Qrup auditidir və/yaxud bölmə auditorları cəlb olunub? | HƏ | AMM tətbiq edilə bilməz |
| 4 | Müəssisə yurisdiksiyada müəyyən edilmiş kəmiyyət hədləri (dövriyyə, ümumi aktivlər, işçi sayı) daxilindədir? | YOX | AMM adətən uyğun deyil |
| 5 | Az sayda gəlir xətti var? | YOX | AMM mürəkkəblik əlaməti; adətən uyğun deyil |
| 6 | Təşkilati struktur sadədir? | YOX | AMM uyğun deyil |
| 7 | Mülkiyyət şəffafdır; bütün sahiblər və benefisiar mülkiyyətçilər məlumdur? | YOX | AMM uyğun deyil |
| 8 | Mərkəzləşdirilmiş maliyyə funksiyası və az sayda maliyyə işçisi (məs. ≤5) var? | YOX | AMM uyğun deyil |
| 9 | İT mühiti sadədir (hazır kommersiya proqramı, məhdud giriş, az formal İT nəzarəti)? | YOX | AMM uyğun deyil. Məs.: sadə 1C → meyar ödənir. |
| 10 | Maliyyə hesabatları mürəkkəb mühakimə/təxmin tələb etmir? | YOX | AMM uyğun deyil |
| 11 | Qrupda az vahid (məs. ≤5), sadə konsolidasiya prosesi və oxşar uçot siyasəti var? | YOX | AMM uyğun deyil |

**Ümumi nəticə:** Yuxarıdakı bütün meyarlar birlikdə nəzərə alınmaqla,

AMM tətbiqi: ☐ Uyğundur ☐ Uyğun deyil

*Qeyd: hər hansı meyarın ödənməsində qeyri-müəyyənlik olarsa, AMM-nin tətbiqi məqsədəuyğun deyil.*

**ƏLAVƏ 5**
**AMM üzrə Birləşdirilmiş Auditin plan və proqramı**

A. İdentifikasiya
Müştərinin adı: _____

Maliyyə hesabatları çərçivəsi: _____ (məs., MHBS / KOM üçün IFRS / yerli çərçivə)

Audit dövrü: _____

*Qeyd: dövr 15 dekabr 2025-dən sonra başlamalıdır; əks halda ISA for AMM-yə istinad yalnız erkən tətbiqə icazə olduqda doğrudur.*

Hesabatın gözlənilən tarixi / əsas son tarixlər:
_____

Tapşırıq üzrə tərəfdaş: _____

Komanda üzvləri: _____

Planlaşdırılan saat büdcəsi: _____

B. Qəbul, müstəqillik və AMM uyğunluğu

AMM uyğunluğu (Əlavə 1 – sorğu vərəqəsinin nəticəsi): ☐ Uyğundur ☐ Uyğun deyil

Müstəqillik və etik uyğunluq (IESBA + yerli tələblər) təsdiqləndi: ☐ Bəli

Tapşırıq şərtləri razılaşdırıldı (məktub-saziş / müqavilə): ☐ Bəli Tarix: _____

C. Müəssisə və mühit barədə qısa təsəvvür

Biznes modeli və əsas fəaliyyət: _____

Əhəmiyyətli uçot siyasətləri / qiymətləndirmələr:
_____

Daxili nəzarət mühiti (qısa; məs. vəzifələrin bölünməməsi):
_____

İT mühiti (qısa): _____

D. Əhəmiyyətlilik

Seçilmiş baza və əsaslandırma: _____ (məs., gəlir — mənfəət qeyri-sabit olduğu üçün)

Ümumi əhəmiyyətlilik: _____ AZN

İcra əhəmiyyətliliyi (peşəkar mühakimə, adətən 50–75%): _____ AZN

Spesifik (aşağı) əhəmiyyətlilik (varsa; məs. əlaqəli tərəf əməliyyatları): _____ AZN

Cüzi (clearly trivial) həddi: _____ AZN

E. Ümumi strategiya

Yanaşma: əsasən substantiv prosedurlar; nəzarət testlərinə məhdud güvən (AMM-də daxili nəzarət adətən zəif olur).

Tapşırıq qrupunun müzakirəsi (dələduzluq daxil) — tarix: _____ İştirakçılar: _____

Müzakirənin əsas nəticələri: _____

F. Maliyyə hesabatları səviyyəsində və əhəmiyyətli risklər (mütləq nəzərə alınanlar)

• Rəhbərliyin nəzarətdən yan keçməsi (mütləq risk) — cavab: qeyri-adi jurnal yazılışlarının testi, uçot qiymətləndirmələrində qərəzliliyin nəzərdən keçirilməsi, adi fəaliyyətdən kənar əhəmiyyətli əməliyyatların yoxlanması.

| **Əhəmiyyətli hesab / açıqlama** | **Müəyyən edilmiş risk** | **Müvafiq təsdiqləmə(lər)** | **Risk dərəcəsi (Y/O/A)** | **Əhəmiyyətli risk? (Hə/Yox)** | **Planlaşdırılan spesifik audit proseduru** | **İcraçı / Tarix** | **İş sənədi (W/P) / Nəticə** |
|---|---|---|---|---|---|---|---|
| Ehtiyatlar (Anbar) | Köhnəlmiş/ korlanmış mallar tam dəyərlə göstərilib | Dəyərləndirmə; Mövcudluq | Orta | Yox | İlin sonu inventarizasi-yada iştirak, yararsız malların təsbiti, sonrakı satış qiymətlərinin yoxlanması | ____ / 15.01. 2026 | |
| Gəlirlər (Satış) | Vergi optimallaş-dırması üçün gəlirlərin gizlədilməsi | Tamlıq; Kəsmə (cut-off) | Yüksək | Hə (gəlir fərziyyəsi) | Kəsmə testləri: dekabr/yanvar e-qaimələrinin malların çıxış sənədləri ilə çarpaz yoxlanması | ____ / 18.01. 2026 | |
| Kassa / Nağd pul | Nağd vəsaitin şəxsi məqsədlə istifadəsi və uçotda təhrifi | Mövcudluq; Dəqiqlik | Yüksək | Hə (nəzarətdən yan keçmə) | Gözlənilməz kassa sayımı, bank çıxarışları ilə kassa kitabının üzləşdirilməsi | ____ / 31.12. 2025 | |

• Gəlirin tanınmasında dələduzluq fərziyyəsi — cavab: _____ (fərziyyə təkzib olunursa, səbəbi qeyd edilir).

• Əlaqəli tərəflər — ilkin qeyd: _____

• Qanun və qaydalar — ilkin qeyd: _____

• Fəaliyyətin davamlılığı (növbəti 12 ay) — ilkin qiymətləndirmə: _____

*Sahə üzrə risklər və konkret prosedurlar Bölmə G-dəki matrisdə verilir.*

Risklər və cavab tədbirləri matrisi (Nümunə) 1

## XI. Ədəbiyyat siyahısı


- **IAASB (Beynəlxalq Audit və Təsdiqləmə Standartları Şurası)** – *International Standard on Auditing for Audits of Financial Statements of Less Complex Entities (ISA for LCE)*, IAASB Rəsmi Nəşrlər Depozitariysi, Nyu-York.
- **IFAC (Beynəlxalq Mühasiblər Federasiyası)** – *Guide to Using International Standards on Auditing in the Audits of Small- and Medium-Sized Entities*, IFAC Kiçik və Orta Müəssisələr (SMP) Komitəsinin Nəşriyyatı, Nyu-York.
- **IESBA (Mühasiblər üçün Beynəlxalq Etika Standartları Şurası)** – *International Code of Ethics for Professional Accountants*, IFAC Rəsmi Sənədlər Bazası, Nyu-York.
- **Accountancy Europe (Avropa Auditorlar Federasiyası)** – *The Future of Audit for Less Complex Entities: European Perspectives*, Accountancy Europe Siyasət və Araşdırma Bülleteni, Brüssel.
- **Azərbaycan Respublikasının Milli Məclisi** – *Audit xidməti haqqında Azərbaycan Respublikasının Qanunu*, "Azərbaycan" Qəzeti, Bakı.
- **Azərbaycan Respublikasının Milli Məclisi** – *Mühasibat uçotu haqqında Azərbaycan Respublikasının Qanunu*, Hüquqi Aktların Dövlət Reyestri (e-qanun.az), Bakı.
- **Azərbaycan Respublikası İqtisadiyyat Nazirliyi** – *Mikro, kiçik, orta və iri sahibkarlıq subyektlərinin bölgüsü meyarları*, Nazirlər Kabinetinin Qərarlar Toplusu, Bakı.
- **Azərbaycan Respublikası Auditorlar Palatası** – *Azərbaycanda auditin inkişafı üzrə Kontseptual Strategiya (2021-2026)*, Auditorlar Palatasının Normativ Sənədlər Arxivi, Bakı.
- **Türkiyə Kamu Gözetimi Kurumu (KGK)** – *Küçük ve Mikro İşletmeler için Finansal Raporlama Standardı (KÜMİ) Mevzuatı*, T.C. Rəsmi Qəzeti, Ankara.
- **TÜRMOB (Türkiye Serbest Muhasebeci Mali Müşavirler ve Yeminli Mali Müşavirler Odaları Birliği)** – *KOBİ'lerde Risklere Dayalı Denetim Rehberi*, TÜRMOB Yayınları, Ankara.
- **Nordic Federation of Public Accountants** – *The Nordic Approach to Small Business Assurance*, Şimal Ölkələri Auditorlarının Birgə Metodoloji Hesabatı, Helsinki.

- **Hayes, R., Wallage, P., & Gortemaker, H.** – *Principles of Auditing: An Introduction to International Standards on Auditing*, Pearson Education, London.
- **Whittington, O. R., & Pany, K.** – *Principles of Auditing & Other Assurance Services*, McGraw-Hill Education, Nyu-York.
- **Azərbaycan Respublikası Auditorlar Palatası (Redaksiya Heyəti)** – *Audit və Şəffaflıq rüblük elmi-praktiki jurnalı*, Palatanın Dövri Elmi Nəşri, Bakı.